

Respekt for menneskerettigheter i offentlige anskaffelser

**Hvordan ivaretar de største
offentlige virksomhetene
lovkravet?**

Rapport utarbeidet av KPMG i
samarbeid med Direktoratet for
forvaltning og økonomistyring

 Direktoratet
for forvaltning og
økonomistyring

 KPMG

Sammendrag

Om rapporten

Denne rapporten¹ er basert på en kvantitativ undersøkelse hvor 129 av de største offentlige virksomhetene og kommunene i Norge ble kontaktet og hvor 49 av disse besvarte undersøkelsen. Videre ble 11 virksomheter dybdeintervjuet inngående om samme temaer, hvor fokus var på hvordan lovkravet var operasjonalisert i virksomheten.

Rapporten er delt inn i tre deler som følger anskaffelsesprosessen: i) Planlegging av anskaffelser og markedsdialog, ii) Gjennomføring av anskaffelser, samt iii) Kontraktsoppfølging og etterlevelse.

Virksomhetene i undersøkelsen har god kjennskap om at de har plikt å fremme grunnleggende menneskerettigheter i anskaffelser av produkter med høy risiko for brudd på grunnleggende menneskerettigheter.

Hovedobservasjoner

Selv om enkelte utmerker seg med gode rutiner som kan være til inspirasjon for andre, viser rapporten at det er mye som må på plass før virksomhetene har oversikt over om leverandører av høyrisikoprodukter gjennomfører aktsomhetsvurderinger i praksis.

Vesentlige observasjoner fra undersøkelsen omfatter blant annet:

- **I planleggingsfasen svarer 18 % at de ikke har tilstrekkelig tid til planlegging** av hvordan de skal ivareta grunnleggende menneskerettigheter i anskaffelser og 20 % mener at de ikke har tilstrekkelig kompetanse innen området menneskerettigheter.
- **47 % har ikke en strategi** for å ivareta grunnleggende menneskerettigheter i leverandørkjeden.
- **37 % har ikke lovpålagte skriftlige rutiner.**
- **Virksomhetene har en lite systematisk tilnærming** til oppfølging av menneskerettigheter. Oppfølgingen bærer preg av å være sporadisk og det er kun et fåtall av de største virksomhetene som har etablert helhetlige systemer for ivaretagelse av menneskerettigheter som dekker hele anskaffelsesprosessen. Få virksomheter har etablert styringsparametere/KPIer for arbeidet.
- **Menneskerettigheter nedprioriteres i mange anskaffelser.** Menneskerettigheter håndteres i hovedsak av innkjøpere som allerede er belastet med andre kjerneoppgaver. Mange innkjøpere opplever utfordringer med å få internt gjennomslag for å prioritere arbeidet. Videre opplever flere det som utfordrende med varierende grad av kompetanse om menneskerettighetsrisiko blant leverandørene.
- **Det gjennomføres i liten grad bakgrunnsundersøkelser** av menneskerettighetsrisiko knyttet til leverandører før avtaleinngåelse. Det er kun enkelte virksomheter som gjennomfører grundige bakgrunnsundersøkelser/integritetsundersøkelser (IDD) i forkant av avtaleinngåelse.
- **Avvising er et virkemiddel som i svært liten grad har blitt benyttet:** Kun 6 % av virksomhetene som deltok i spørreundersøkelsen hadde tidligere avvist en leverandør på grunnlag av mistanke om- eller faktiske brudd på menneskerettighetene. Regelverket for avvising er ikke entydig og kan innebære en høy risiko for offentlige innkjøpere som benytter denne muligheten.
- **Tildelingskriterier knyttet til menneskerettigheter brukes i liten grad.** Det foreligger i stor grad usikkerhet til hvordan tildelingskriterier kan og bør brukes. De få virksomhetene som hadde benyttet tildelingskriterier virket å være i en tidlig utforskende fase.

¹ Rapporten er utarbeidet i samarbeid mellom DFØ og KPMG. Mars 2023

- **Det gjennomføres i liten grad kontroll med etterlevelse av krav stilt i anskaffelsen:** Virksomhetenes undersøkelse av etterlevelse med kontraktsvilkår skjer i stor grad i leverandørmøter, og/eller i form av egenrapportering fra leverandørene. Utover dette er andre kontrolltiltak, som stikkprøvekontroll, leverandørrevisjon, stedlig kontroll og lignende i mindre grad benyttet. Uavhengige tredjepartskontroller benyttes i liten grad. Kun 10 % av virksomhetene undersøker etterlevelse av kontraktsvilkårene.
- **Få virksomheter avdekker brudd i kontraktsoppfølgingen:** Med bakgrunn i utfordringene som foreligger i global handel knyttet til ivaretagelse av menneskerettigheter og anstendig arbeid er det relativt få av virksomhetene som faktisk har avdekket kontraktsbrudd. Kun 16 % av virksomhetene som deltok i spørreundersøkelsen hadde avdekket kontraktsbrudd. De kontraktsbruddene som hadde blitt avdekket var imidlertid i hovedsak relatert til lokale tjenesteanskaffelser og brudd med lønns- og arbeidsvilkår (a-krim), og dermed ikke direkte relatert til plikten om å ivareta menneskerettigheter etter anskaffelsesloven § 5.

Undersøkelsen beskriver imidlertid også god praksis:

- 84 % benyttet DFØs høyrisikoliste i risikovurderinger av menneskerettigheter i anskaffelser.
- 75 % hadde identifisert anskaffelseskategorier med høy risiko.
- 62 % benyttet DFØs kontraktsvilkår for ivaretagelse av grunnleggende menneskerettigheter i leverandørkjeden.
- 94 % hadde kjennskap til åpenhetsloven.
- 39 % var medlem av Etisk handel Norge eller lignende organisasjoner.

Videre viser undersøkelsen at enkelte av de 11 virksomhetene som ble dybdeintervjuet har avsatt betydelig kapasitet og ressurser til ivaretagelse av menneskerettigheter og anstendig arbeid i anskaffelser. Disse virksomhetene bidrar aktivt med erfaringsdeling med andre offentlige innkjøpere, både nasjonalt og internasjonalt. Eksempler på god praksis fra disse virksomhetene er fremhevet underveis i rapporten.

Anbefalinger

DFØ og KPMG anbefaler at flere av virksomhetene fremover bør fokusere på å:

- Etablere system for ivaretagelse av menneskerettigheter i leverandørkjeden.
- Benytte egnede maler og verktøy som forenkler oppfølgingsarbeidet.
- Vurdere å benytte dokumentasjon på etterlevelse av åpenhetsloven som kvalifikasjonskrav (f.eks. redegjørelser iht. åpenhetsloven § 5)².
- I større grad ta i bruk tildelingskriterier som risikoreduserende virkemiddel.
- Foreta strategiske prioriteringer innen kontraktsoppfølging og fokusere på store avtaler som omfatter høyrisikoprodukter- og tjenester.
- Innarbeide rutiner for risikobasert oppfølging av kontraktskrav.
- Etablere egnede kontrolltiltak: dersom det benyttes egenrapportering fra leverandører bør denne følges opp. I tillegg bør stikkprøvekontroll og stedlig revisjon vurderes. Som del av kontroller bør leverandørens rutiner for aktsomhetsvurderinger vurderes.

² Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (åpenhetsloven)

Innhold

Sammendrag	1
1. Bakgrunn	4
1.1 Formål med undersøkelsen	4
1.2 Respondenter	6
2. Planlegging av anskaffelser og markedsdialog	7
2.1 Forankring og organisering	7
2.2 Anskaffelsesstrategi	8
2.3 Ressurser og opplæring	10
3. Gjennomføring av anskaffelser	19
3.1 Rutiner for høyrisikoanskaffelser	19
3.2 Risikovurderinger	21
3.3 Kvalifikasjonskrav	22
3.4 Tildelingskriterier	22
3.5 Avvisning	23
3.6 Kontraktsvilkår for ivaretagelse av menneskerettigheter	23
4. Kontraktsoppfølging og etterlevelse	25
4.1 Høyrisikoanskaffelser og prioriterte kategorier	26
4.2 Oppfølging og kontroll av etterlevelse	26
4.3 Effektmåling av tiltak	29
4.4 Brudd og sanksjoner	29
4.5 Informasjonsdeling og rapportering	30
5. Anbefalinger	32
Vedlegg 1: Respondenter	34

1. Bakgrunn

Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ) er statens fagorgan for økonomistyring, gode beslutningsgrunnlag for statlig tiltak, organisering og ledelse i staten, samt for anskaffelser i offentlig sektor.

Avdeling for bærekraft og innovasjon (ABI) i divisjon for offentlige anskaffelser veileder offentlige virksomheter om ivaretagelse av grunnleggende menneskerettigheter i leverandørkjeden. Menneskerettigheter er, sammen med klima og miljø, arbeidslivskriminalitet, innovasjon og universell utforming, DFØs veiledningstilbud innen tematikken bærekraftige offentlige anskaffelser. DFØ har blant annet utviklet fagsider om offentlige anskaffelser på anskaffelser.no.³

1.1 Formål med undersøkelsen

Formålet med undersøkelsen har vært å kartlegge status for hvordan de største statlige virksomheter og kommuner, som det stilles høyest forventinger, ivaretar menneskerettigheter i sine anskaffelser hvor det er risiko for brudd på slike rettigheter.

Offentlige oppdragsgivere har en plikt til å ha egnede rutiner for å fremme respekt for grunnleggende menneskerettigheter ved offentlige anskaffelser der det er en risiko for brudd på slike rettigheter. Denne plikten fremgår av anskaffelsesloven § 5.

Divisjon for offentlige anskaffelser i DFØ gjennomfører annethvert år en anskaffelsesundersøkelse (tidligere kalt modenhetsundersøkelsen)⁴. Denne undersøkelsen viser at mange oppdragsgivere mangler rutiner for ivaretagelse av menneskerettigheter i anskaffelsene sine. Mange oppgir også at oppfølging i kontraktperioden er krevende og at de mangler ressurser.

DFØ har behov for mer konkret informasjon om virksomhetenes rutiner, hvordan de jobber med å ivareta menneskerettigheter i anskaffelser og hvordan kontraktene følges opp i avtaleperioden. Undersøkelsen kan danne utgangspunkt for fremtidig måling av utvikling og forbedringer i hvordan de offentlige oppdragsgiverne jobber på feltet.

For DFØ er det viktig med økt kompetanse om status, muligheter og barrierer slik at DFØs veiledning kan forbedres opp mot de største virksomhetene, som forventes å være proaktive og ta en ledende rolle. DFØ ønsker å innhente eksempler på god praksis til inspirere for andre virksomheter, inkludert de med mindre anskaffelsesbudsjett. Anskaffelsesundersøkelsen i 2022⁵ indikerte at mindre virksomheter ofte mangler rutiner for ivaretagelse av menneskerettigheter i sine anskaffelser.

Det foreligger manglende kompetanse om status, både om hvordan offentlige virksomheter jobber med å ivareta menneskerettigheter i anskaffelser og hvordan leverandørene responderer på krav og kontraktsoppfølging.

1.1.1 Kvantitativ undersøkelse

Det ble først utført en spørreundersøkelse der 129 av de største offentlige virksomhetene og kommunene i Norge ble kontaktet. Spørreundersøkelsen besto av en kombinasjon av åpne og lukkede spørsmål, med hensikt å gi kvantifiserbar og sammenlignbar data om praksis innen

³ <https://anskaffelser.no/>

⁴ PowerPoint-presentasjon (anskaffelser.no)

⁵ PowerPoint-presentasjon (anskaffelser.no)

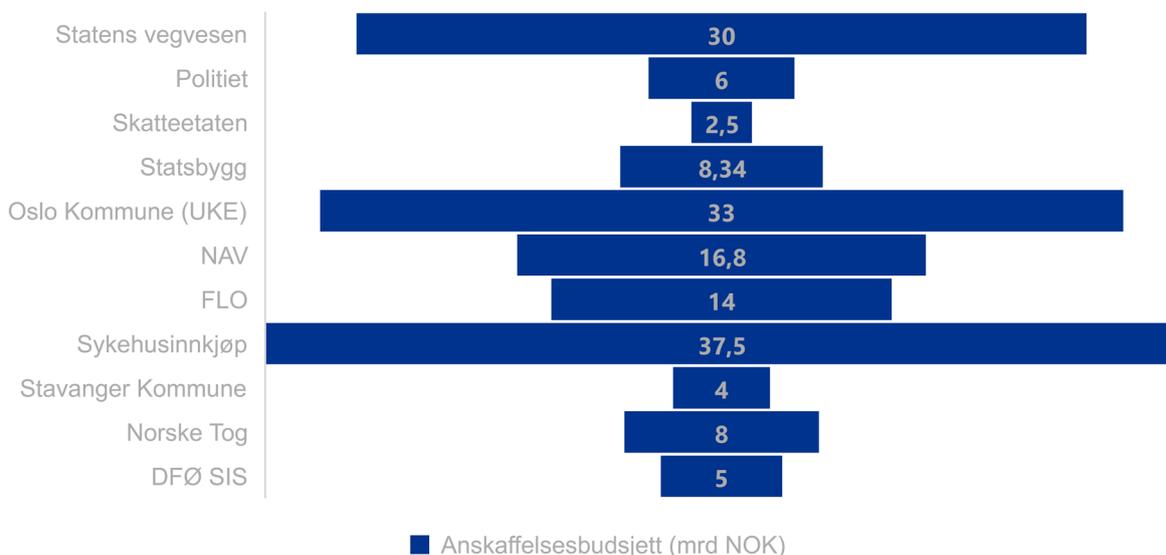
ivaretakelse av menneskerettigheter i offentlige anskaffelser. Spørsmålene var fokusert rundt kompetanse og opplæring, markedsdialog, anskaffelsesstrategi og -rutiner, avvisning, kontraktsvilkår og kontraktsoppfølging. Av de 129 de statlige virksomhetene og kommunene som ble kontaktet, har 50 % besvart undersøkelsen (noen via besvarelser fra innkjøps samarbeid).

1.1.2 Kvalitativ undersøkelse

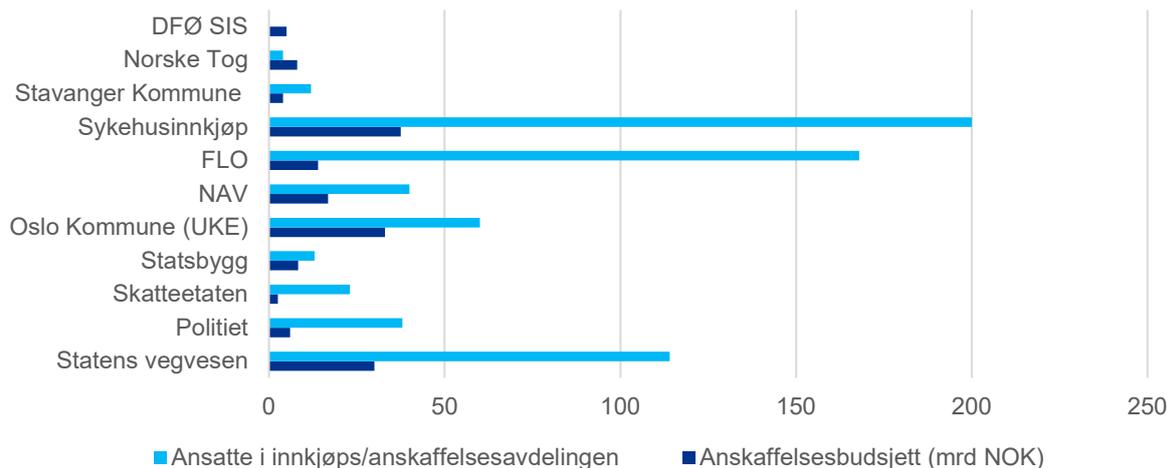
Det ble utført dybdeintervjuer med 11 av de største offentlige virksomhetene og kommunene. Formålet med den kvalitative undersøkelsen var å innhente mer informasjon om helt konkret hvordan de jobber med dette temaet i de ulike virksomhetene. Eksempler på temaområder var organisering av arbeidet, forankring mot ledelsen, rutiner, praktisk gjennomføring av anskaffelsene, kontraktsoppfølging, med mer. Dybdeintervjuene omhandlet planlegging av anskaffelser og markedsdialog, gjennomføring av anskaffelser, kontraktsoppfølging og etterlevelse, samt spørsmål knyttet til utfordringer og behov for støtte. De fleste virksomhetene deltok med innkjøpsleder og fagansvarlig.

Disse virksomhetene hadde i gjennomsnitt:

- Anskaffelsesbudsjett på 12,9 milliarder
- 67 innkjøpsmedarbeidere (men det var bare 4 av virksomhetene som hadde mer enn 40 ansatte i innkjøpsavdelingene)
- 340 anskaffelser per år
- 4 998 leverandører

Figur 1 Anskaffelsesbudsjett (mrd NOK)

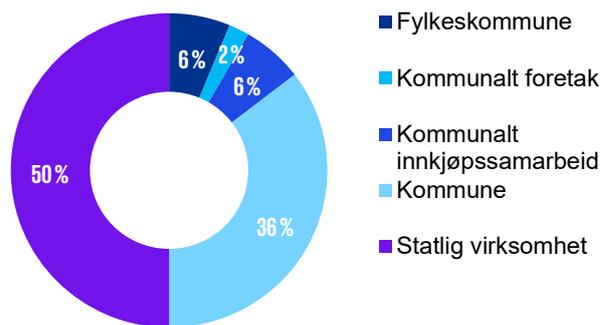

Figur 2 Anskaffelsesbudsjett og ansatte i anskaffelsesavdelingen

1.2 Respondenter

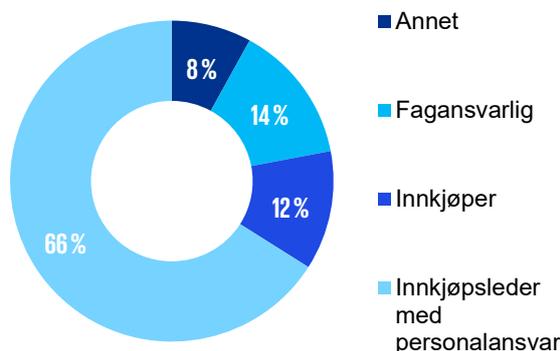
49 statlige virksomheter, kommuner og innkjøpssamarbeid deltok i den kvantitative undersøkelsen. Det er i hovedsak innkjøpsledere som har svart på undersøkelsen.

- Ca. 66 % av respondentene var innkjøpsledere (med eller uten personalansvar).
- 12 % av respondentene var innkjøpere
- 14 % var fagansvarlige
- 8 % hadde andre stillinger enn innkjøpsleder, innkjøper, økonomi- eller administrasjonssjef, budsjetteier, prosjektleder eller fagansvarlig.

Figur 3 Type virksomheter som deltok i undersøkelsen

11 virksomheter⁶ deltok i tillegg i dybdeintervjuer som varte i 1,5 time, hvor det hovedsakelig var fagansvarlige, innkjøpere og/eller innkjøpsledere som deltok. Respondentene hadde ulik utdanningsbakgrunn hvor innkjøpere hovedsakelig var utdannet som økonomer, jurister o.l. Fagressurser med kompetanse på menneskerettigheter hadde i enkelte tilfeller annen utdanningsbakgrunn.

Figur 4 Respondentenes roller og ansvar

⁶ I vedlegg til rapporten ligger lister over virksomhetene som deltok i den kvantitative og den kvalitative undersøkelsen

2. Planlegging av anskaffelser og markedsdialog

DFØs tilnærming

Det å ha rutiner for å fremme respekt for grunnleggende menneskerettigheter ved offentlige anskaffelser er en plikt etter anskaffelsesloven § 5 og bør fremkomme tydelig i anskaffelsesstrategien til offentlige virksomheter eller andre styrende dokumenter. DFØ anbefaler at ved planleggingen av årets anskaffelser bør virksomheter kartlegge hvilke anskaffelser som vil inneholde høyrisikoprodukter. Høyrisikoprodukter er definert som varer hvor det er stor sannsynlighet for at det skjer brudd på grunnleggende menneskerettigheter i produksjonen.

Markedsdialog er viktig for ha oversikt over hvilke krav og kriterier det kan være aktuelt å stille ved gjennomføring av anskaffelser. DFØ anbefaler i høyrisikoanskaffelser bruk av kontraktsvilkåret DFØ har utviklet sammen med Etisk handel Norge og at det settes av ressurser og lages en plan for hvordan leverandørens arbeid med å ivareta menneskerettigheter i leverandørkjeden skal følges opp av oppdragsgiver i løpet av avtaleperioden. DFØ anbefaler også at oppdragsgiver undersøker om det kan være mulig å også bruke kvalifikasjonskrav slik at man kan sikre at leverandøren oppfyller det første trinnet i OECDs modell for aktsomhetsvurderinger ved tildeling av kontrakt. DFØ anbefaler også oppdragsgiverne å se på mulighetene for bruk av tildelingskriterier og å etterspørre merkeordning.

Lenke: [Rutiner for å fremme menneskerettigheter i høyrisikoanskaffelser | Anskaffelser.no](https://anskaffelser.no)

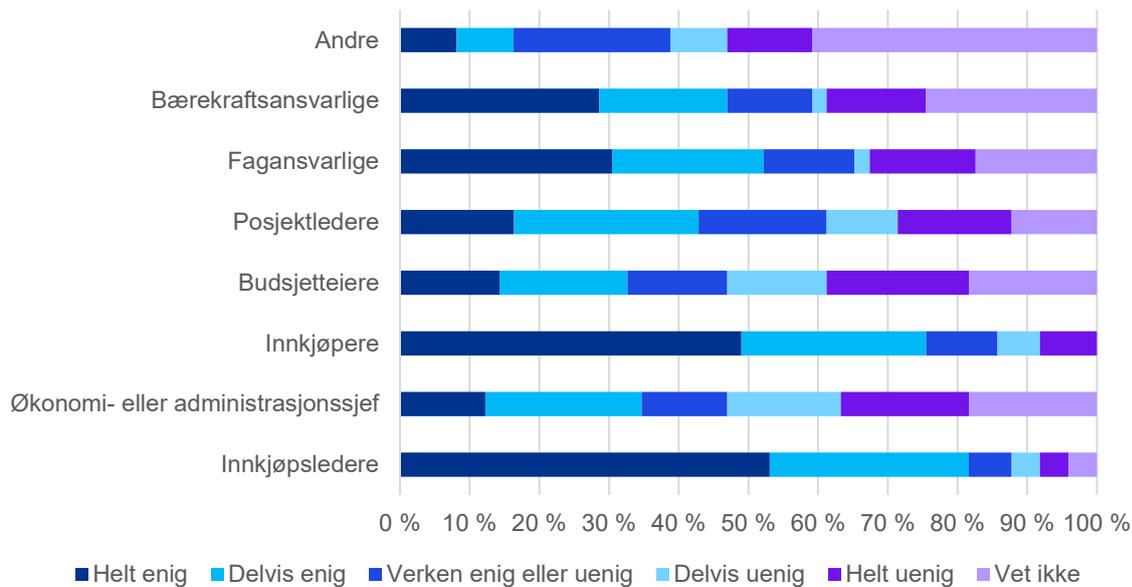
2.1 Forankring og organisering

Innkjøpsfunksjonene var i ulik grad desentralisert eller sentralisert og de var ulikt organisert. Spørreundersøkelsen viste at flere virksomheter hadde en eller flere ressurser i innkjøpsavdelingen med fagansvar for menneskerettigheter, som veiledet innkjøperne. I andre virksomheter benyttet innkjøpsansvarlige eller kontraktsforvaltere fagressurs(er) fra andre deler av organisasjonen.

Når det gjelder kontraktsoppfølging generelt oppga kun 58 % av virksomhetene at det ble brukt mer enn 1 årsverk på dette.

I dybdeintervjuene fremkom det at bærekraft var tydelig forankret i ledelsen hos de fleste av de største virksomhetene, i enkelte virksomheter var bærekraftsansvarlig løftet opp som del av ledergruppen. Kommunene som deltok, oppga at området er preget av politisk styring og initiativ direkte ut mot innbyggerne.

I den kvantitative undersøkelsen fremkom det at innkjøpsledere og innkjøpere i stor grad får innføring i virksomhetens strategi og rutiner relatert til ivaretagelse av grunnleggende menneskerettigheter ved anskaffelser med høy risiko for brudd:

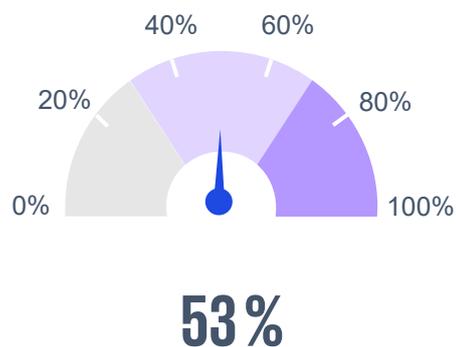
Figur 5 Opplevet grad av innføring av ulike ansvarsområder i anskaffelser med høy menneskerettsrisiko

2.2 Anskaffelsesstrategi

På spørsmålet om virksomhetene hadde en anskaffelsesstrategi var responsen i den kvantitative undersøkelsen:

- 53 % av virksomhetene rapporterte at de har en strategi for å ivareta menneskerettigheter i anskaffelser av høyrisikoprodukter.
- 4 % visste ikke om de har en strategi for å ivareta menneskerettigheter i anskaffelser av høyrisikoprodukter.

Figur 6 viser at kartlegging av risiko for brudd på menneskerettigheter inngår i anskaffelsesstrategien til 21 av respondentene, det vil si 81 % av de som oppga at de hadde en strategi for å ivareta menneskerettigheter i anskaffelser av høyrisikoprodukter. Sosiale merkeordninger inngår i liten grad i anskaffelsesstrategiene.

av virksomhetene rapporterte at de har en anskaffelsesstrategi for å ivareta menneskerettigheter i anskaffelser av høyrisikoprodukter.

Figur 6 Virksomheter med anskaffelsesstrategi for ivaretagelse av menneskerettigheter

Figur 7 Hvilke elementer inngår i virksomhetens strategi for anskaffelser?

Elementer under «annet» var blant annet:

- «Utvikle krav og kriterier for sosialt ansvar i samarbeid med kompetansemiljøer og leverandører».
- «Følge opp leverandører og kontrakter med oppmerksomhet på risiko for brudd på grunnleggende menneskerettigheter».
- «Utvikle kompetanse og beste praksis innen sosialt ansvar.»

2.2.1 utfordringer

Basert på informasjon innhentet i den kvantitative undersøkelsen, ble virksomhetenes utfordringer i arbeidet med ivaretagelse av menneskerettigheter fulgt opp i den kvalitative undersøkelsen.

Prioritering av arbeidet med menneskerettigheter i anskaffelser

I dybdeintervjuene oppga enkelte virksomheter at de opplevde det som utfordrende å prioritere oppfølging av menneskerettigheter, hvor det med bakgrunn i knapphet på ressurser kunne gå negativt ut over andre aktiviteter. Flere virksomheter understreket at det bør foreligge svært gode grunner for å prioritere dette arbeidet, for eksempel om det i stor grad opplevet omdømmerisiko og konkrete anklager om menneskerettighetsbrudd.

Skriftlige rutiner

Selv om det foreligger skriftlige rutiner fremkom det i dybdeintervjuene at disse i varierende grad følges i praksis. I enkelte virksomheter ble for eksempel ikke risikovurderinger foretatt i forkant av anskaffelser pga. manglende kompetanse og tid. I en av virksomhetene hadde fagansvarlig inntrykk av at innkøpere ikke var komfortable med å gjøre tilpasninger i malene, selv om det var lagt opp til at disse skulle tilpasses hver anskaffelse og risikobildet. Det fremkom også at oppfølging av menneskerettigheter blir nedprioritert dersom kontraktsforvaltere må håndtere for eksempel forsinkelser på leveranser, leveringssikkerhet eller andre driftssaker.

37% av respondentene oppgir at de ikke har på lovpålagte skriftlige rutiner på plass⁷.

Risikokartlegging

Flere virksomheter opplevde utfordringer med risikokartlegging, for eksempel kartlegging av leverandørkjeden og oversikt over risikobildet. Flere opplevde det også som utfordrende med intern kartlegging av avtaler og leverandører som var planlagt til kontraktsoppfølging, samt oversikt over historikk i kontraktsoppfølgingen og hvilke kontrolltiltak som hadde blitt iverksatt.

⁷ I Anskaffelsesundersøkelsen fra 2022, der alle offentlige virksomheter deltok, var det 70 % av som ikke hadde lovpålagte skriftlige rutiner for ivaretagelse av grunnleggende menneskerettigheter ved høyrisikoanskaffelser.

Det ble også nevnt at ulik praksis blant leverandørene med aktsomhetsvurderinger, noe som kunne være utfordrende å håndtere. Det ble nevnt eksempler fra byggebransjen hvor aktsomhetsvurderingene i større grad dekket tjenesteleveranser og i mindre grad dekket varene/materialet som ble benyttet i prosjektene.

Leverandørdialog

Av virksomhetene som jobbet aktivt med leverandørdialog, fremkom det at de hadde utfordringer med kompetansen til leverandører innenfor for eksempel kvalifikasjonskrav og tilbakemelding i henhold til avtalen. Flere virksomheter hadde erfart at leverandører ikke har forstått hva som kreves av et kvalifikasjonskrav og flere har heller ikke forstått hva som ventes av dem i kontraktperioden som følge av kontraktvilkåret. En av virksomhetene hadde erfart at leverandørene var positive til at det ble stilt andre kriterier enn pris, men samtidig at de samme leverandørene kunne være kritiske til kontraktsoppfølgingen (for eksempel i form av egenrapportering eller kontroller) etter avtalen var signert.

2.3 Ressurser og opplæring

2.3.1 Ansvar for oppfølging av menneskerettigheter i anskaffelser

I den kvantitative undersøkelsen var tilbakemeldingen fra respondentene at ansvaret for oppfølging av menneskerettigheter var organisert på følgende måte:

- 64 % av virksomhetene svarte at ansvaret lå hos innkjøpere, og 40 % av disse svarte at innkjøperne fikk bistand av fagspesialister innen menneskerettigheter ved behov.
- 8 % av virksomhetene svarte at ansvaret lå hos kontraktsforvaltere, og 2 % av disse svarte at kontraktsforvaltere får bistand av fagspesialister innen menneskerettigheter ved behov.
- 10 % av virksomhetene svarte at fagspesialister hadde ansvaret for oppfølging av menneskerettigheter i anskaffelser.
- 4 % av virksomhetene svarte at de kun sporadisk følger opp menneskerettigheter i anskaffelser
- 14 % av virksomhetene svarte at ingen har ansvaret for dette

Selv om halvparten av virksomhetene hadde fagspesialister tilgjengelig (40 % der fagspesialister bistod innkjøpere eller kontraktsforvaltere og 10 % der fagspesialister har hovedansvar for oppfølging) var det flere som oppga at de i liten grad hadde forankret roller og ansvar. Basert på dette kan man dele virksomhetene inn i ulike deler av en modenhetsskala:

Figur 8 Modenhetsnivå i virksomhetene

I dybdeintervjuene (hvor respondentene i stor grad representerte større organisasjoner) fremkom det at syv av elleve virksomheter hadde fagressurser som støttet innkjøpere ved behov, samt at fagressursene utviklet rammeverk og var viktige pådrivere for utvikling av strategi og rutiner, samt sentrale i tverrfaglige arbeidsgrupper. Innkjøperes behov for støtte fra fagressurser var oftest knyttet til risikokartlegging og oppfølging av leverandører, der det var punkter i anskaffelsesrutinene som måtte gjennomføres. Enkelte fagansvarlige fortalte at innkjøpernes behov for støtte varierte basert på innkjøpernes egen kompetanse, og noen uttrykket bekymring for at det kunne foreligge risiko som ikke ble løftet opp grunnet manglende kompetanse. Flere av virksomhetene hadde større fagmiljøer som i tillegg til sosialt ansvar/menneskerettigheter også dekket andre ESG områder som miljø, klima, sirkulærøkonomi, arbeidslivskriminalitet mv.

God praksis: Fagmiljøer

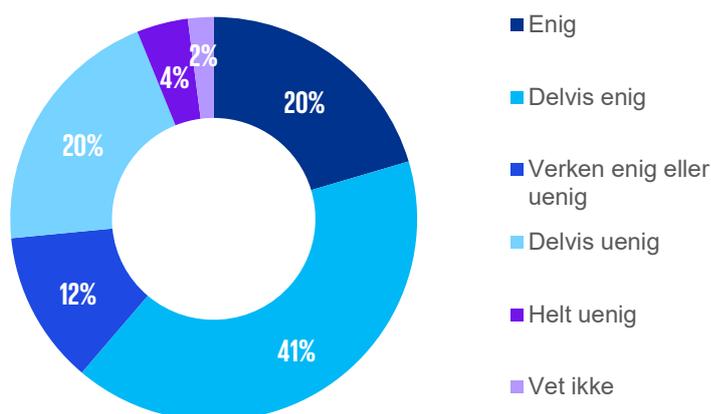
Enkelte virksomheter hadde større fagmiljøer dedikert til bærekraft og samfunnsansvar. Hos en av respondentene hadde de en «seksjon for samfunnsansvar» med 20 ansatte. Innenfor denne seksjonen hadde de to grupper (ansvarlig arbeid og ansvarlig mat), samt flere ansvarsområder med en enkelt fagansvarlig (ansvarlig handel, sirkulær økonomi, bygg og anlegg, m.m). Seksjonen jobber med hvordan de kan bruke sine avtaler til å oppnå strategiste bærekraftsmål, og da hovedsakelig med kontraktsvilkår.

Arbeidet med ivaretagelse av menneskerettigheter i virksomhetene som hadde slike fagmiljøer eller seksjoner med separate ansvarsområder, sto i kontrast til virksomhetene der fagområdene var samlet. Både den kvantitative og kvalitative undersøkelsen viste at det var mange virksomheter der ansvaret for arbeidslivskriminalitet, miljø, menneskerettigheter, m.m. lå hos hver enkelt innkjøper. I disse virksomhetene ble ikke risiko innenfor de ulike fagområdene tydeliggjort og kartlagt i tilstrekkelig grad, og ble heller ikke fulgt opp.

2.3.2 Kompetanse til oppfølging av menneskerettigheter i anskaffelser

I den kvantitative undersøkelsen var tilbakemeldingen fra respondentene på hvorvidt de hadde tilstrekkelig kompetanse til oppfølging av menneskerettigheter i anskaffelser:

- 20 % var enig;
- 41 % var delvis enig;
- 12 % var verken enig eller uenig;
- 20 % var delvis uenig;
- 4 % var helt uenig;
- 2 % visste ikke.

Figur 9 Har virksomheten tilstrekkelig kompetanse til å følge opp menneskerettigheter i anskaffelser?

2.3.3 Samarbeid om forbedring og risikoreduserende tiltak knyttet til menneskerettigheter i anskaffelser

43 % av virksomhetene i den kvantitative undersøkelsen oppga å være medlem i et samarbeid som jobber proaktivt med menneskerettigheter.⁸ 39 % av virksomhetene er medlem i Etisk Handel Norge. 3 av virksomhetene rapporterte at de rådførte seg med Etisk Handel Norge dersom de avdekket brudd på menneskerettigheter. Andre bransjesamarbeid som ble nevnt inkluderte: FN Global Compact⁹, Electronics Watch¹⁰, Fairtrade¹¹ og innkjøpsnettverket i Stiftelsen Miljømerking¹².

I dybdeintervjuene fremkom det at flere av virksomhetene samarbeidet seg imellom innen utvalgte innkjøps kategorier. Dette gjaldt ulike konstellasjoner av for eksempel Sykehusinnkjøp, Oslo kommune, Stavanger kommune, DFØ/Statens Innkjøps senter, FLO, NAV. Utover erfaringsdeling gjaldt samarbeidet felles kontraktsoppfølging med kontrolltiltak, samt fokus på økt påvirkningskraft ved å kraftsamle store innkjøp med felles kvalifikasjons- og kontraktsvilkår mv.

I tillegg til at flere av virksomhetene var medlem i Etisk Handel Norge hadde enkelte etablert samarbeid med virksomheter i samme bransje i andre land, og/eller samarbeid med f. eks. FNs Global

⁸ Virksomhetene ble spurt om de var medlem av Etisk Handel Norge eller andre organisasjoner som jobber proaktivt med menneskerettigheter. Virksomhetene som svarte at de var medlem av en annen lignende organisasjon ble spurt om å oppgi hvilken organisasjon det gjaldt.

⁹ <https://globalcompact.no/>

¹⁰ <https://electronicswatch.org/en>

¹¹ <https://www.fairtrade.no/>

¹² <https://svanemerket.no/>

Compact, Electronic Watch, Nordisk forsvarssamarbeid - NORDEF¹³, ICEI¹⁴, OECD, International Working Group on Ethical Procurement, ICT¹⁵ mfl.

Enkelte av virksomhetene i dybdeundersøkelsen hadde imidlertid ingen pågående samarbeid innen menneskerettighetsområdet.

God praksis: Samarbeid

Flere virksomheter var del av samarbeid mellom offentlige virksomheter. Slike samarbeid fungerer som diskusjonsforum hvor det deles erfaringer knyttet til arbeidet med ivaretagelse av menneskerettigheter i offentlige anskaffelser. I enkelte samarbeid har det blitt utarbeidet felles eller svært like kontraktsvilkår, som hadde som formål å gi virksomhetene større gjennomslagskraft for kravene hos leverandører. Enkelte samarbeid

Noen virksomheter var også del av internasjonale bransjesamarbeid. Dette går ut på deltakelse i arbeidsgrupper hvor erfaringer innenfor arbeidet med ivaretagelse av menneskerettigheter i anskaffelser, deling av rapporter og felles leverandørrevisjoner.

2.3.4 Kapasitet til oppfølging av menneskerettigheter i anskaffelser

Flere respondenter i den kvantitative undersøkelsen var enig i at de hadde tilstrekkelig tid i planleggingsfasen imens mer enn halvparten var uenige i at de hadde tilstrekkelig tid i kontraktsoppfølgingen av anskaffelser. I dybdeintervjuene fremkom det at innkjøpere i all hovedsak i liten grad har tid eller kompetanse til å følge opp menneskerettigheter i anskaffelser og at det foreligger et behov for kompetanseheving og tilgang på fagressurser innen området.

I den kvantitative undersøkelsen ga virksomhetene tilbakemelding på hvor mange årsverk de hadde tilgjengelig til **risikovurderinger for brudd på menneskerettigheter i planleggingsfasen** av anskaffelser:

- 50 % hadde 0 – 0,3 årsverk;
- 24 % hadde 0,4 – 0,6 årsverk;
- 6 % hadde 0,7 – 0,9 årsverk;
- 14 % hadde mer enn ett årsverk.
- 6 % visste ikke

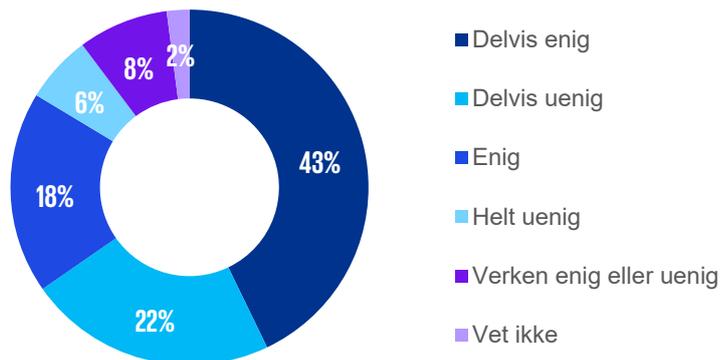
Når det gjelder hvorvidt respondentene opplevde at de hadde **tilstrekkelig tid ved planlegging** av menneskerettigheter i anskaffelser var tilbakemeldingen:

- 18 % var enig;
- 43 % var delvis enig;
- 8,2 % var verken enig eller uenig;
- 22 % var delvis uenig;
- 6 % var helt uenig;
- 2 % visste ikke.

¹³ <https://www.regjeringen.no/no/tema/forsvar/internasjonale-operasjoner/nordisk-forsvarssamarbeid--nordefco/id2350954/>

¹⁴ <https://iclei.org/>

¹⁵ <https://www.oneplanetnetwork.org/knowledge-centre/projects/international-working-group-ethical-procurement-ict>

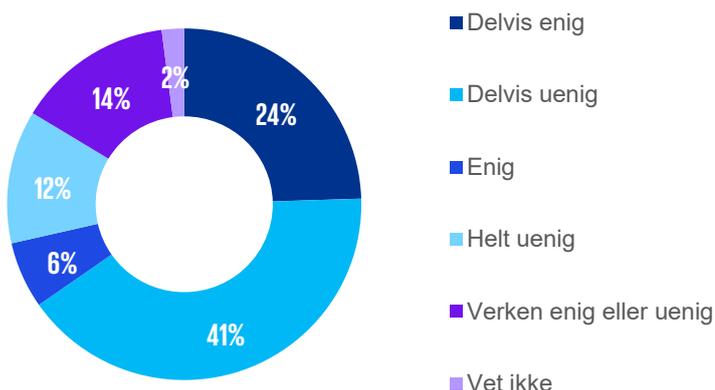
Figur 10 Tilstrekkelig tid ved planlegging

Når det gjelder **årsverk** virksomhetene oppga at de hadde **til kontraktsoppfølging** av menneskerettigheter i anskaffelser var tilbakemeldingen følgende:

- 54 % hadde 0 – 0,3 årsverk;
- 14 % hadde 0,4 – 0,6 årsverk;
- 8 % hadde 0,7 – 0,9 årsverk;
- 18 % hadde mer enn ett årsverk.
- 6 % visste ikke.

Tilbakemeldingen fra respondentene på hvorvidt de hadde tilstrekkelig tid til arbeidet med ivaretagelse av menneskerettigheter ved kontraktsoppfølging:

- 6 % var enig;
- 25 % var delvis enig;
- 4 % var verken enig eller uenig;
- 41 % var delvis uenig;
- 12 % var helt uenig;
- 2 % visste ikke.

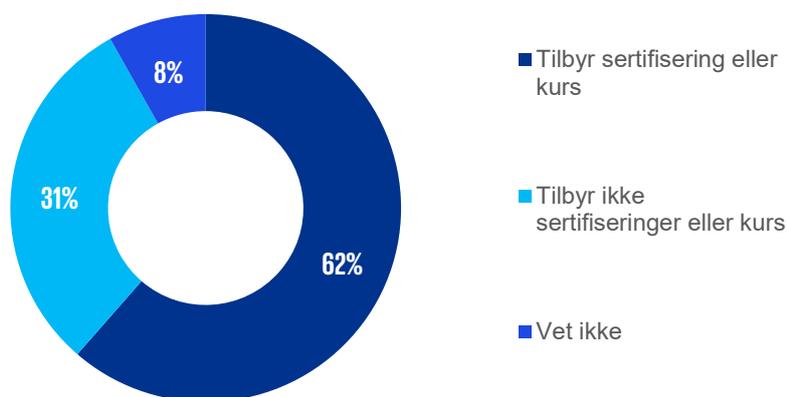
Figur 11 Tilstrekkelig tid ved kontraktsoppfølging

2.3.5 Kompetanseutvikling innen menneskerettigheter i anskaffelser

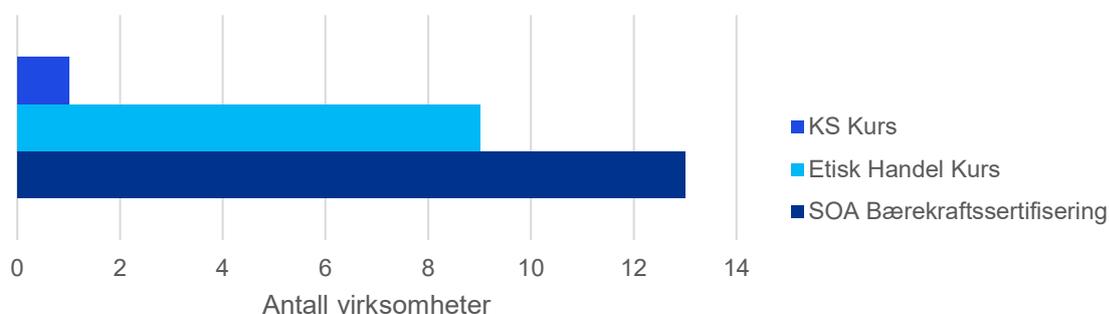
Mange av virksomhetene rapporterte i spørreundersøkelsen at det blir tilbudt intern opplæring og bistand knyttet til arbeidet med ivaretagelse av menneskerettigheter.

- 39 % av virksomhetene som deltok i undersøkelsen var medlem av Etisk handel Norge men kun halvparten av disse benyttet seg av tilbud om kurs i regi av EHN.
- 28 % av virksomhetene tilbyr SOA Bærekraftsertifisering, og enkelte rapporterte også at det er et krav om at innkjøpere skal ha gjennomført denne sertifiseringen.

De fleste virksomhetene tilbyr kurs til sine ansatte innen temaet menneskerettigheter, dette gjaldt SOA Bærekraftssertifisering, Etisk Handel Norge grunnkurs og kurs i aktsomhetsvurderinger, samt KS anskaffelseskurs:

Figur 12 Kurstilbud

Figur 13 Type kurs som blir tilbudt

SOA Bærekraft består av en fagplan og en sertifiseringstest utviklet av DFØ, som tar for seg hva en innkjøper skal kunne for å gjennomføre en anskaffelse som reduserer skadelig miljøpåvirkning og fremmer klimavennlige løsninger, ivaretar krav til lønns- og arbeidsvilkår, og tar sosialt ansvar ved å ivareta menneskerettigheter i leverandørkjeden. Fagplanen inkluderer grunnleggende begreper, lov og forskrift om offentlige anskaffelser, planlegging av anskaffelsesprosessen, konkurransegjennomføring og kontraktsoppfølging¹⁶.

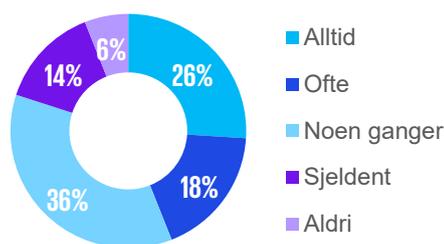
¹⁶ <https://anskaffelser.no/innkjopsledelse/kompetanseheving-soa/soa-baerekraft>

Etisk handel Norge grunnkurs¹⁷ er hovedsakelig rettet mot private virksomheter, spesielt bærekraftsansvarlige, innkjøpere, ledere og andre stillinger som har en sentral rolle i arbeidet med bærekraftig handel. Kurset inkluderer en innføring i bærekraftig handel og bærekraftig leverandørkjedestyring. Etisk handel Norge holder kurs i aktsomhetsvurderinger som innebærer en praktisk innføring i aktsomhetsvurderinger som tilnærming til risikohåndtering innen temaene mennesker, samfunn, miljø og dyrevelferd. Kurset er spesielt rettet mot forståelse av kravene i åpenhetsloven, og gir en gjennomgang av de seks stegene av aktsomhetsvurderinger i OECDs modell.

2.3.6 Markedsundersøkelse og leverandørdialog

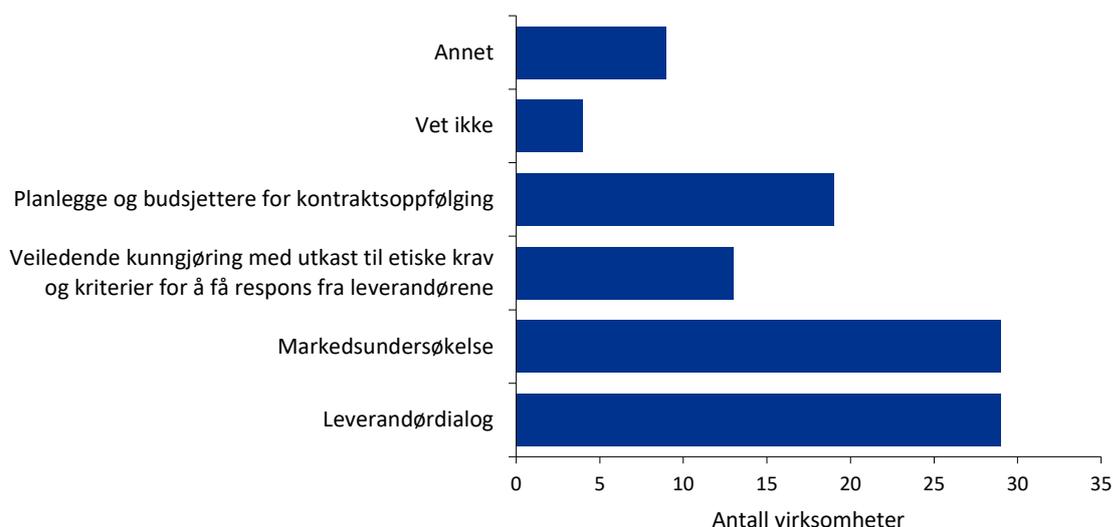
Når det gjelder kartlegging av risiko knyttet til menneskerettigheter i anskaffelser oppga virksomhetene følgende i spørreundersøkelsen:

- 25 % kartlegger alltid risiko
- 18 % kartlegger risiko ofte
- 50 % kartlegger risiko noen ganger eller sjeldent.
- 6 % kartlegger aldri risiko

Figur 14 Virksomheter som kartlegger menneskerettighetsrisiko som del av anskaffelser

I den kvantitative undersøkelsen ble virksomhetene spurt om de brukte leverandørdialog og markedsundersøkelse, om de planla og budsjetterte for kontraktsoppfølging, og om de ga veiledende kunngjøringer med utkast til for å krav- og kriterier for å få tilbakemeldinger fra leverandører. 70 % av virksomhetene benyttet flere av disse elementene, 22 % brukte kun én av disse (av disse eller andre elementer), 8 % visste ikke.

Figur 15 Hvilke av følgende elementer i anskaffelsesprosessen bruker dere for å ivareta hensyn til menneskerettigheter i høyrisikoanskaffelser?

¹⁷ <https://etiskhandel.no/arrangement/baerekraftig-leverandorkjedestyring-grunnkurs-2/>

Blant elementene under «Annet» i figur 12 oppga respondentene at dette gjaldt: «Standard bilag i anskaffelsesdokumenter», «Etske krav til leverandøren stilles som kontraktsvilkår i alle anskaffelser. I høyrisikoanskaffelser stilles etiske krav ofte som kvalifikasjonskrav som tilpasses den enkelte anskaffelsen», «Krav i henhold til Oslomodellen» og «Etske krav og kriterier til leverandører»

I dybdeintervjuene fremkom det ulik grad av fokus på menneskerettigheter i planleggingsfasen av anskaffelser.

- Flere virksomheter gjennomførte markedsdialog med fokus på markedsutvikling innen utvalgte innkjøps kategorier knyttet til menneskerettighetsrisiko, noe avhengig av modenhetsnivået i ulike bransjer/kategorier. Fokuset på markedsutvikling omhandlet hovedsakelig å kartlegge status blant leverandører, introdusere mulige krav, og diskutere kravene med leverandører for å finne kompromisser som fikk leverandørene til å strekke seg uten at de var uopnåelige innenfor anskaffelsens tidsramme. Enkelte virksomheter arrangerte leverandørkonferanser/workshops hvor menneskerettigheter var del av agendaen.
- Enkelte virksomheter gjennomførte veiledende kunngjøringer i utvalgte anskaffelser med fokus på ivaretagelse av menneskerettigheter.

De mindre modne virksomhetene brukte først og fremst markedsdialogen til å dele informasjon om kontraktsvilkårene for ivaretagelse av grunnleggende menneskerettigheter med leverandørene.

2 av 11 virksomheter i den kvalitative undersøkelsen oppga at menneskerettigheter ofte ble nedprioritert i planlegging og gjennomføring av anskaffelser på grunn av manglende tid og ressurser. Begge virksomhetene hadde i utgangspunktet etablert rutiner for ivaretagelse av menneskerettigheter.

2.3.7 Informasjonskilder

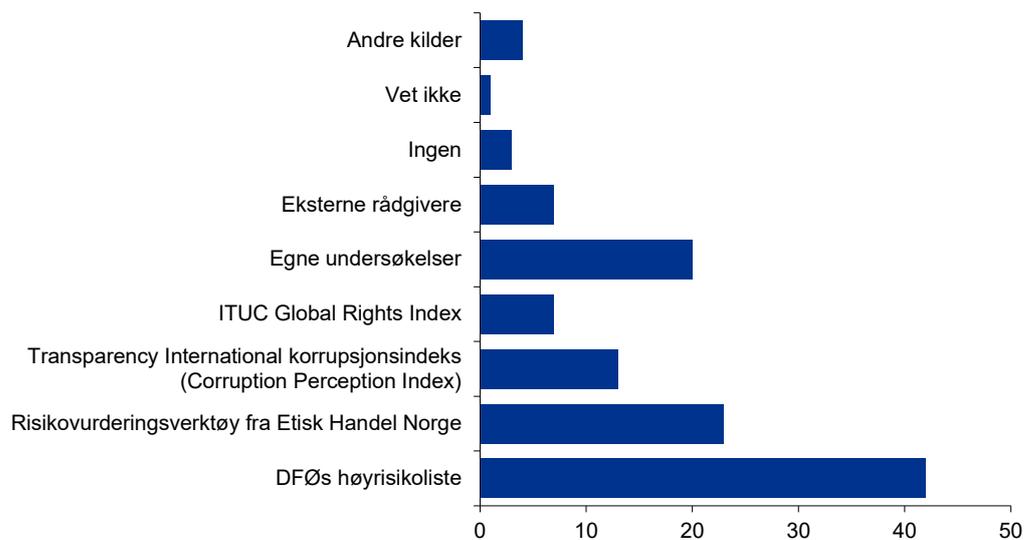
De fleste virksomhetene oppga i spørreundersøkelsen at de benyttet ulike informasjonskilder til å innhente informasjon om menneskerettighetsrisiko i anskaffelser. Kun 8 % av virksomhetene rapporterte at de ikke benyttet, eller ikke visste hvilke kilder som ble benyttet.

DFØs høyrisikoliste var den kilden som blir mest brukt ifølge undersøkelsen, hvor 84 % av virksomhetene oppga at de benyttet denne informasjonskilden for å vurdere menneskerettighetsrisiko.

Antallet kilder som ble brukt av virksomhetene varierte:

- 35 % av virksomhetene benyttet kun én informasjonskilde
- 28 % av virksomhetene benyttet to informasjonskilder
- 37 % av virksomhetene benyttet 3 eller flere informasjonskilder

Det fremkom likevel i dybdeintervjuene at i enkelte tilfeller var veiledninger med kilder knyttet til menneskerettighetsrisiko tilgjengelig for innkjøpere, som hadde ansvaret for å anvende disse ved risikokartlegging, men at de ble i liten grad brukt i praksis.

Figur 16 Informasjonskilder brukt av virksomhetene

Av «andre kilder» som det vises til i figur 3. inngår MVO Nederland (responsible sourcing tool), US Department of Labor – List of Goods Produced by Child Labor or Forced Labor, Slave-free Alliance.

I dybdeintervjuene fremkom det at de modne virksomhetene baserte sine vurderinger på OECDs metodikk for aktsomhetsvurderinger og med utgangspunkt i DFØs høyrisikoliste, risikovurderingsverktøy fra Etisk handel Norge, samt andre risikokilder knyttet til bransje, produkt og geografisk risiko.

3. Gjennomføring av anskaffelser

DFØs tilnærming

Etter anskaffelsesloven § 5 skal offentlige virksomheter ha egnede rutiner for å fremme respekt for grunnleggende menneskerettigheter ved offentlige anskaffelser dersom det er risiko for brudd på slike rettigheter. Rutinene for å fremme respekt for grunnleggende menneskerettigheter bør fremkomme i anskaffelsesstrategien og være implementert i anskaffelsesprosessene til virksomheten.

DFØ anbefaler at offentlige virksomheter har etablert rutiner for å fremme respekt for grunnleggende menneskerettigheter som fremkommer tydelig i anskaffelsesstrategien og blir brukt i de konkrete anskaffelsene hvor det er risiko for brudd på slike rettigheter. Dette forutsetter da at virksomheten av en oversikt over hvilke av sine anskaffelser som regnes som høyrisiko for det kommende året.

Virksomhetene bør varsle tidlig at dere ønsker å bruke krav- og kriterier til ivaretagelse av grunnleggende menneskerettigheter i en høyrisikoanskaffelse sånn at markedet kan forberede seg på dette, Kontraktsvilkåret er et minimum, men DFØ anbefaler også bruk av merkeordning, kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier der det er mulig.

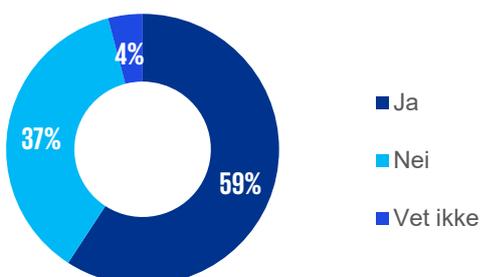
En av anbefalingene til DFØ innebærer å inkludere et kvalifikasjonskrav i anskaffelser som etterspør dokumentasjon som viser at leverandørene har styringsdokumenter og rutiner på plass for aktsomhetsvurderinger.

Det er viktig at virksomhetene i planleggingsfasen setter av ressurser og planlegger for kontraktsoppfølging i avtaleperioden. Både interne ressurser, forankring og fordeling av ansvar og eventuelt penger til å gjøre revisjoner i leverandørkjeden

3.1 Rutiner for høyrisikoanskaffelser

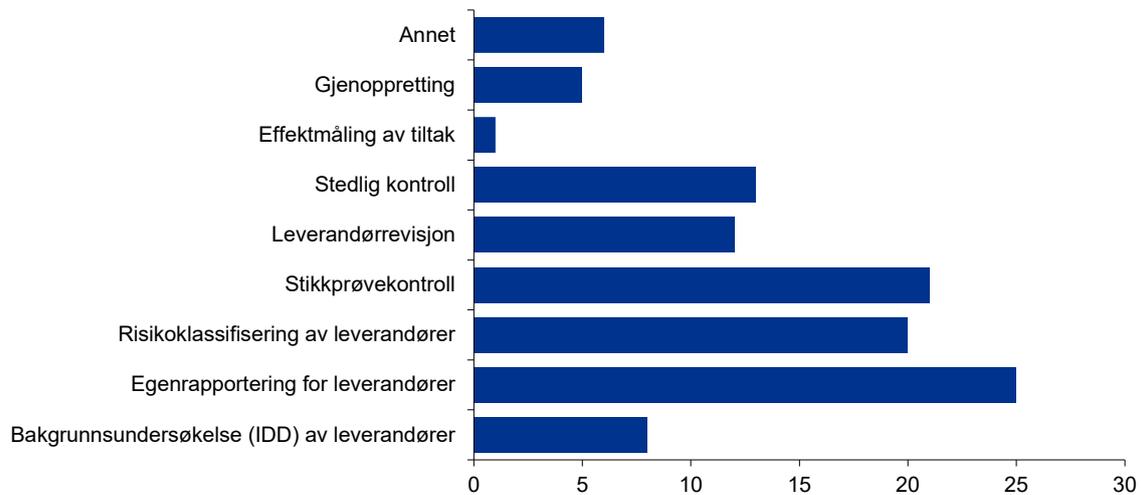
I den kvantitative undersøkelsen rapporterte virksomhetene følgende om hvorvidt de hadde skriftlige rutiner for å ivareta menneskerettigheter i anskaffelser av høyrisikoprodukter.

- 59 % hadde skriftlige rutiner
- 37 % hadde ikke skriftlige rutiner, og
- 4 % oppga at de ikke visste om de hadde skriftlige rutiner

Figur 17 Skriftlige rutiner for ivaretagelse av menneskerettigheter i anskaffelser av høyrisikoprodukter

Når det gjelder hvilke elementer som inngikk i de skriftlige rutinene var tilbakemeldingen følgende:

Figur 18 Hvilke av følgende elementer inngår i virksomhetens skriftlige rutiner for å fremme respekt for grunnleggende menneskerettigheter ved anskaffelser?

I dybdeintervjuene fremkom det at de fleste virksomhetene hadde etablert skriftlige rutiner, men det varierte i hvilken grad disse omhandlet menneskerettigheter, aktsomhetsvurderinger o.l., og i hvilken grad rutinene ble fulgt opp i praksis. Det fremkom for eksempel at i hasteanskaffelser hos en av virksomhetene ble rutiner knyttet til ivaretagelse av menneskerettigheter tilsidesatt, og i flere andre virksomheter ble kartlegging av menneskerettighetsrisiko og oppfølging utført i svært liten grad grunnet manglende tid og ressurser. En av respondentene uttrykket også bekymring for grundigheten i risikokartleggingen og oppfølgingen som ble gjennomført, grunnet manglende tid og kompetanse blant innkjøpere som hadde ansvar for konkurransegjennomføring og avtaleforvaltning.

God praksis: Skriftlige rutiner for kontraktsoppfølging

To av virksomhetene i den kvantitative undersøkelsen oppga svært like steg i deres rutiner for kontraktsoppfølging av høyrisikoanskaffelser, som omfattet:

1. Internt oppstartsmøte innkjøper og fagansvarlig for samfunnsansvar, der plan for oppfølging gjennomgås og diskuteres
2. Oppstartsmøte med leverandør der kontraktsvilkårene gjennomgås for å sikre forståelse og der blir etterspurt policy og rutiner for å dokumentere etterlevelse av kontraktsvilkårene. Innen 6 måneder etter kontraktsinngåelse skal leverandøren sende dokumentasjonen. Detaljert oppfølging av ulike spørsmål, for eksempel hvordan de kontraktsvilkårene er viderefremmet i leverandørkjeden og leverandørens plan for risikoanalyser.
3. Bruk av egenrapporteringsskjema og risikovurdering
4. Risikovurdering basert på svarene i egenrapporteringsskjema avgjør videre oppfølging. Videre oppfølging kan bestå av å etterspørre mer dokumentasjon, stedlig revisjoner hos leverandør og stedlig revisjon på produksjonssted.
5. Revisjon/forbedringskontroll hos produsent
6. Oppfølgingsmøte med leverandør med utarbeidelse av eventuell handlingsplan for forbedringer

En annen virksomhet i den kvantitative undersøkelsen hadde dedikerte rutiner for anskaffelser med høy og middels risiko:

- ✓ I alle høyrisiko avtaler og de fleste middelsrisiko avtaler: Det sendes ut egenerklæringsskjema, gjøres en dokumentgjennomgang og gjennomføres oppfølgingsmøter.
- ✓ I alle middels-risiko avtaler: Menneskerettigheter er et tema i minimum 1 kontraktsoppfølgingsmøte.
- ✓ Videre kontraktsoppfølging tilpasses den enkelte kontrakt og risiko som er avdekket.

3.2 Risikovurderinger

I dybdeintervjuene fremkom det at de mest modne virksomhetene hadde fokus på overordnet risikovurdering av menneskerettsrisiko, risikoklassifisering av kategorier og leverandører, samt inngående risikovurderinger som del av høyrisikoanskaffelser.

Selv om flere oppga å ha rutiner for IDD¹⁸ i den kvantitative undersøkelsen, var det få respondenter, og kun 1 en av de 11 dybdeintervjuede virksomhetene, som gjennomførte grundige IDD/bakgrunnsundersøkelser av leverandører før avtaleinngåelse.

3.2.1 Sporbarhet og kartlegging av leverandørkjeden

Hva som praktisk var mulig å kartlegge av leverandørkjeden varierte innen ulike bransjer. IT bransjen ble nevnt som en spesielt komplisert bransje hvor det foreligger høy risiko, men hvor leverandører i liten grad deler informasjon for eksempel med bakgrunn i beskyttelse av konkurranse sensitiv informasjon. Tjenesteleverandørkjeder i bygg og anlegg ble nevnt som eksempel på leverandørkjede hvor sporbarhet var mindre komplisert.

Enkelte virksomheter var medlem av bransjesamarbeid hvor deling av informasjon om leverandørkjeder er sentralt. To virksomheter hadde sporbarhet som kvalifikasjonskrav, videre hadde de modne virksomhetene kartlagt underleverandører i enkelte anskaffelser, inklusive produksjonslokasjoner. Kun en virksomhet hadde bedt leverandører kartlegge leverandørkjeden ned til komponentnivå, ellers hadde ingen virksomheter kartlagt leverandørkjeden på

¹⁸ Integrity Due Diligence innebærer bakgrunnsjekk av tredjeparter/kontraktspartnere innen ESG/compliance, som i enkelte tilfeller også inkluderer menneskerettsrisiko. IDD inngår ofte som del av risikokartlegging (due diligence) i forkant av kontraktsinngåelse og etablering av nye forretningsforbindelser, samt i privat sektor i forbindelse med transaksjoner, emisjoner og investeringer. Slike omfattende bakgrunnsjekker tillater å avdekke risiko, å ta informerte beslutninger og å fatte passende risikoreduserende tiltak. IDD kan også bidra til å sikre etterlevelse av lovkrav (f.eks. innen korrupsjon/AML) og sanksjoner.

komponent/råvarenivå, dvs. nivåer i leverandørkjeden under produksjonslokasjoner (for eksempel fabrikker hvor komponenter sammenstilles til ferdig produkt).

God praksis: Sporbarhet

En av virksomhetene har satt et mål om å kunne rapportere på produksjonsland i 90 % av anskaffelsene i løpet av 2023. De opplever at det å ha kunnskap om produksjonsland er helt nødvendig for å kunne gjøre gode aktsomhetsvurderinger.

God praksis: Kontrollpunkter

Anskaffelsesrutinene i en av virksomhetene inkluderer en prosess der innkjøperen må svare ut spørsmål om risikoprofilen til anskaffelsen (for eksempel høyrisikoland, andel manuelt arbeid mv.) og får ut ifra dette en trafikklys-indikasjon på den videre prosessen. Ved gult lys må for eksempel innkjøperen konsultere fagansvarlig for å gjennomgå hvilke kontraktsvilkår som må stilles.

3.3 Kvalifikasjonskrav

Flere virksomheter i den kvalitative undersøkelsen hadde brukt kvalifikasjonskrav innen anskaffelser med høy menneskerettighetsrisiko med krav om at leverandøren skal gjennomføre aktsomhetsvurderinger. Det var imidlertid flere respondenter som oppga at de ikke ønsket å stille for strenge krav for å unngå å begrense konkurransen. Noen av virksomhetene samarbeidet for å kunne stille så like krav som mulig, for å gjøre det enklere for leverandører å bli kjent med kravene og for å få mer gjennomslagskraft.

Eksempler på kvalifikasjonskrav som ble brukt var:

- Aktsomhetsvurderinger: Det ble stilt krav om at leverandørene skal utføre aktsomhetsvurderinger, inkludert å identifisere varer med høy risiko og vise til en overordnet risikovurdering.
- Dokumentasjon knyttet til etterlevelse av kontraktsvilkår: Det ble stilt krav om at leverandørene skal dokumentere at de har implementert rutiner og systemer som tilrettelegger for etterlevelse av de kontraktsvilkårene som vil inngå i kontrakten.
- Sporbarhet: Det ble stilt krav om å kunne fremlegge en kartlegging av leverandørkjeden til produkter som inngår i anskaffelsen. En av virksomhetene krevde dokumentasjon knyttet til sporbarhet av produktene med høyest risiko ned til komponentnivå, der leverandør kunne velge og begrunne hvilke produkter som har høyest risiko.

3.4 Tildelingskriterier

Tildelingskriterier for håndtering av menneskerettigheter ble i liten grad benyttet. Enkelte virksomheter hadde brukt tildelingskriterier i noen høyrisikoanskaffelser. Det var flere respondenter som påpekte viktigheten av at man må kjenne bransjen og varene godt for å kunne stille treffende kriterier. Enkelte påpekte at det foreligger en relativt høy risiko for merarbeid ved bruk av tildelingskriterier dersom prosessen og begrunnelser ikke er grundig gjennomført og etterprøvbare. Det påpekt at markedsdialogen er vesentlig dersom det benyttes tildelingskriterier, for at leverandørene skal være klar over hva de forplikter seg til i leveransen.

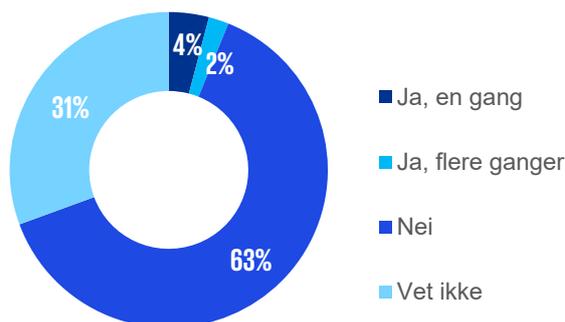
Eksempler på tildelingskriterier som ble benyttet var:

- Kriterier om at fabrikker ikke skal ta rekrutteringsavgift i anskaffelser av engangshansker.
- Kriterier om at kurs i sosial dialog skal gjennomføres på fabrikkene.
- Poeng for sertifiserte produksjonsenheter (men dette gjaldt en svensk kommune som ble nevnt i intervjuene)

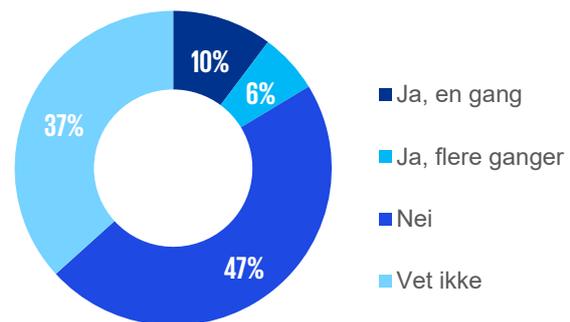
3.5 Avvisning

Avvisning er et virkemiddel som i svært liten grad hadde blitt benyttet i anskaffelser, ifølge respondentene både i den kvantitative og kvalitative delen av undersøkelsen.

- Kun 6 % av virksomhetene som deltok i spørreundersøkelsen hadde tidligere avvist en leverandør på grunnlag av mistanke om- eller faktiske brudd på menneskerettighetene. I tilfellene der leverandører hadde blitt avvist, var dette hovedsakelig knyttet til arbeidslivskriminalitet og seriositetsbestemmelser (med bakgrunn i for eksempel ulovlig arbeid, arbeidstid/overtid, lønns- og arbeidsvilkår og lønnstyveri).
- 16 % av virksomhetene rapporterte i spørreundersøkelsen å ha vurdert å avvise en leverandør på grunnlag av brudd eller mistanke om brudd på menneskerettigheter. Av virksomhetene som hadde vurdert avvisning var det flere vurderinger som var knyttet opp mot leverandører med globale leverandørkjeder. Dette gjaldt eksempelvis leverandører med aktivitet på okkupert land og/eller leverandører som leverer til land som benytter varer i krigføring, og i tilfeller hvor det forelå risiko for barnearbeid.
- Enkelte av virksomhetene som hadde vurdert avvisning beskrev at de manglet formelt grunnlag for avvisning i henhold til anskaffelsesregelverket.

Figur 19 Virksomheter som tidligere har avvist leverandører

Figur 20 Virksomheter som tidligere har vurdert å avvise en leverandør

3.6 Kontraktsvilkår for ivaretagelse av menneskerettigheter

I den kvantitative undersøkelsen fremkom det at:

- 62 % av virksomhetene bruker DFØs kontraktsvilkår for ivaretagelse av grunnleggende menneskerettigheter i leverandørkjeden,
- 30 % oppga at de benytter egne kontraktsvilkår,
 - 33 % av de som oppga at de benytter egne kontraktsvilkår svarte at deres kontraktsvilkår er basert på eller nokså like DFØs kontraktsvilkår
 - 13 % av de som oppga at de benytter egne kontraktsvilkår svarte at deres kontraktsvilkår er basert på Oslo modellen
- 6 % av respondentene benyttet ikke kontraktsvilkår, og
- 2 % visste ikke.

Videre viste undersøkelsen at 86 % av virksomhetene brukte kontraktsvilkår for identifiserte høyrisikokategorier.

I dybdeintervjuene fremkom det at enkelte virksomheter fulgte egendefinerte krav (som f.eks. Oslomodellen).

God praksis: Videreføring av krav i leverandørkjeden

En av virksomhetene jobbet etter OECDs modell for aktsomhetsvurderinger, og beskrev at de både selv utførte aktsomhetsvurderinger og de krever at leverandører utfører aktsomhetsvurderinger i egen virksomhet og leverandørkjede.

Det interne arbeidet med aktsomhetsvurderinger var basert rundt overordnet risikovurdering av anskaffelsene, som tilrettelegger for en risikobasert tilnærming og prioriteringer i kontraktsoppfølgingen.

Med bakgrunn i at de fleste offentlige avtaler har en begrenset tidsramme ble påvirkning av leverandører til å jobbe langsiktig og kontinuerlig med aktsomhetsvurderinger prioritert. Et viktig prinsipp var at det er leverandøren som skal gjennomføre aktsomhetsvurderinger, og at oppdragsgiver har en kontrollerende rolle. Kontraktsoppfølging med kontrolltiltak var derfor hovedfokuset i arbeidet med ivaretagelse av menneskerettigheter i anskaffelsene.

4. Kontraktoppfølging og etterlevelse

DFØs tilnærming

Kontraktsvilkår for ivaretagelse av grunnleggende menneskerettigheter må følges opp i kontraktperioden ved kontroll av etterlevelse. Kontraktoppfølging og kontroll av etterlevelse kan skje i flere former, bl.a. som tema ved oppfølgingssamtaler med leverandøren, bruk av egenrapporterings skjema til leverandører, stikkprøvekontroller på enkelte produkter eller ved dokumentasjons- eller stedlig kontroll.

Dersom brudd på kontraktsvilkårene blir avdekket, anbefales det at retting er den primære sanksjonen. Krav om at leverandøren skal rette opp i bruddene og dokumentere prosessen er et virkemiddel som vil bidra til å forbedre forholdene til de berørte, samt til å bedre leverandørens konkurranseevne. Ved alvorlige gjentatte brudd eller om leverandøren ikke overholdt krav til retting av alvorlige brudd bør det vurderes om kontrakten skal heves.

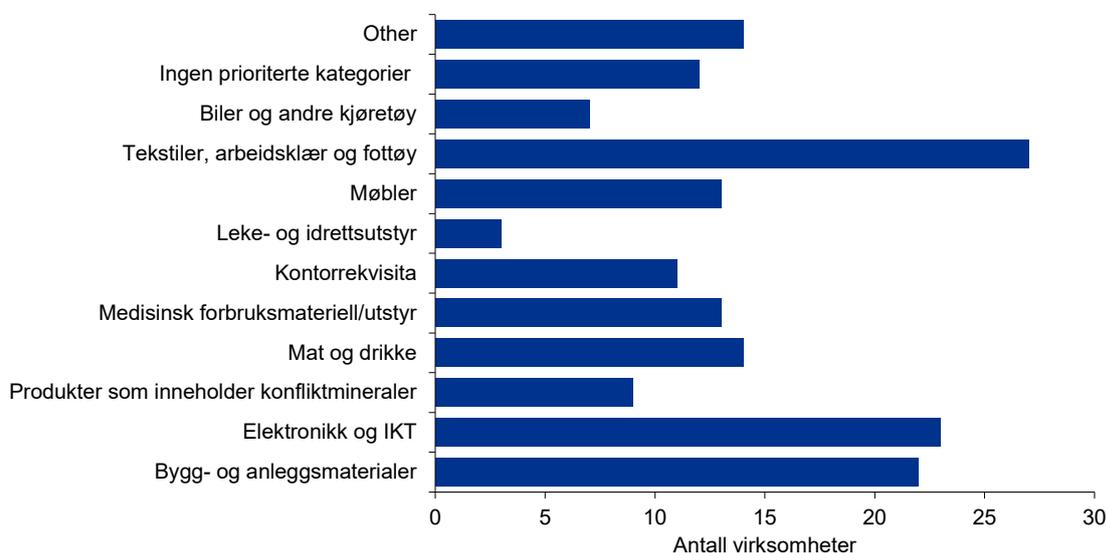
Anskaffelsesloven § 5 krever at offentlige virksomheter skal ha etablert rutiner for ivaretagelse av menneskerettigheter. Som i alle kontrakter må oppdragsgiver følge opp kontraktsvilkårene om ivaretagelse av grunnleggende menneskerettigheter i løpet av avtaleperioden.

Det fremkom både i den kvantitative undersøkelsen og dybdeintervjuene at virksomhetene i svært liten grad utførte kontroller av etterlevelse av kontraktsvilkårene. Selv virksomhetene som jobbet mest med kontraktoppfølging hadde en opplevelse av at de ikke hadde nok tid eller ressurser til å følge opp leverandørene på en god nok måte. Det fremkom av den kvalitative undersøkelsen at virksomhetene som jobbet aktivt med kontraktoppfølging og kontroll som i størst grad uttrykte bekymring for at arbeidet ble nedprioritert på grunn av manglende kapasitet.

I den kvantitative undersøkelsen var det tydelig at flere virksomheter ikke skilte mellom tiltak rettet mot arbeidslivskriminalitet og menneskerettigheter. Det var flere av virksomhetene som hovedsakelig prioriterte kontrolltiltak med fokus på lønns- og arbeidsvilkår, spesielt i henhold til påseplikter. Det kom frem at det var et fåtall av virksomhetene som utførte kontrolltiltak rettet mot ivaretagelse av menneskerettigheter i leverandørkjeden.

4.1 Høyrisikoanskaffelser og prioriterte kategorier

75 % av virksomhetene hadde identifisert anskaffelseskategorier med høy risiko som er prioritert for oppfølging. Dette var følgende innkjøpskategorier:

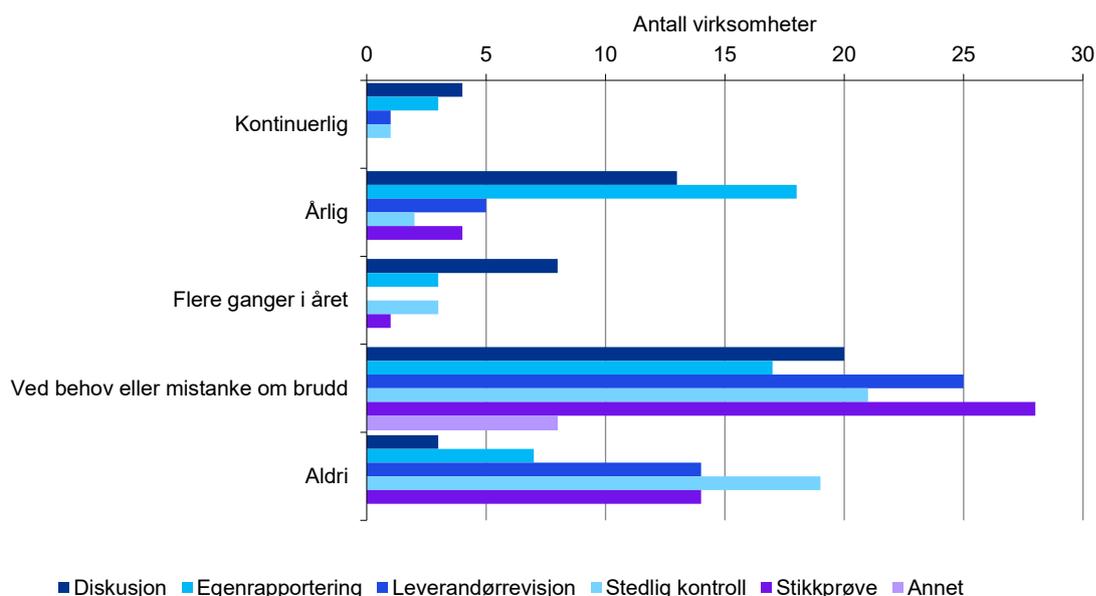
Figur 19 Hvilke av de følgende anskaffelseskategoriene med identifisert høy risiko for brudd på menneskerettigheter har virksomheten prioritert for oppfølging?

4.2 Oppfølging og kontroll av etterlevelse

I den kvantitative undersøkelsen svarte virksomhetene at de hovedsakelig fulgte opp leverandører i leverandørmøter og egenrapportering. Virksomhetene ble spurt hvor ofte de benyttet ulike former for leverandøroppfølging:

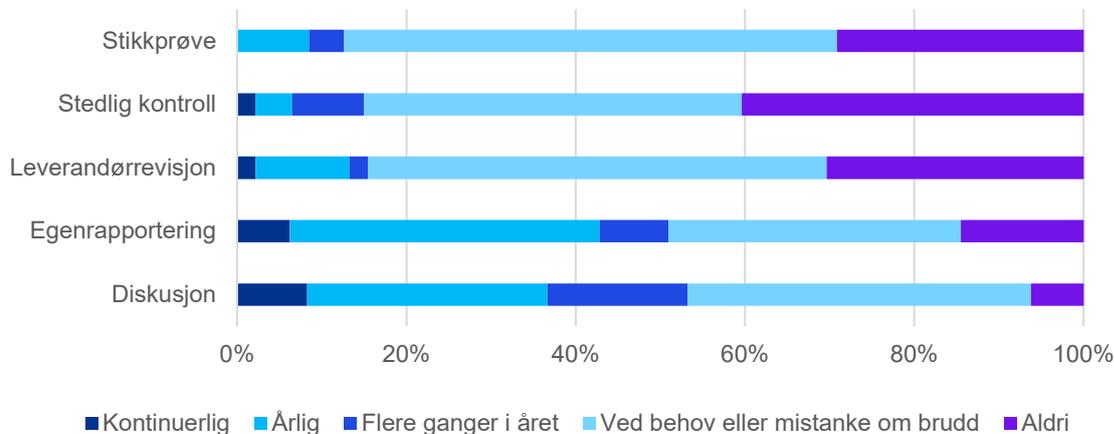
- Leverandørmøter: 52 % av virksomhetene fulgte opp etterlevelse av krav til ivaretagelse av menneskerettigheter i leverandørmøter årlig eller kontinuerlig.
- Egenrapportering: 50 % av virksomhetene innhentet informasjon om etterlevelse av menneskerettighetskrav gjennom egenrapportering årlig eller kontinuerlig.
- Leverandørrevisjon: 14 % av virksomhetene utførte leverandørrevisjoner årlig eller kontinuerlig.
- Stedlig kontroll: 14 % av virksomhetene utførte stedlige kontroller årlig eller kontinuerlig.
- Stikkprøvekontroll av høyrisikoprodukter: 12 % av virksomhetene utførte stikkprøvekontroller av høyrisikoprodukter årlig eller kontinuerlig.

18 % av alle virksomhetene fulgte kun opp leverandører ved behov eller mistanke om brudd. Kun én av virksomhetene utførte aldri noen form for oppfølging av leverandører knyttet til etterlevelse av kontraktsvilkårene.

Figur 20 Oppfølging av leverandører for å kontrollere etterlevelse av menneskerettigheter i leverandørkjeden

Når det gjelder hva slags type kontrolltiltak som ble benyttet var tilbakemeldingen fra virksomhetene at oppfølgingen hovedsakelig var basert på diskusjon og egenrapportering:

Figur 21 Type oppfølging og kontrolltiltak

Selv om flere virksomheter oppga at de følger opp brudd ved behov, var det uklart hvorvidt virksomhetene selv hadde avdekket dette i risikovurderinger, eller om oppfølgingen var basert på faktiske hendelser, tips, negativ medieomtale osv.

Dybdeintervjuene bekreftet observasjonene fra spørreundersøkelsen:

Oppfølging av etterlevelse var for de fleste virksomhetene basert på egenrapportering fra leverandørene med eventuell tilbakemelding til leverandøren. Enkelte hadde erfaring med at

leverandører feilrapporterte og/eller misforstod spørsmålene i egenrapporten. Andre hadde erfart at egenrapporteringsskjema fra leverandører i praksis i liten grad ble fulgt opp. De syntes derfor det var mer effektivt å innarbeide oppfølgingen som del av øvrig leverandørdialog og møter med leverandøren. Dette kunne for eksempel innebære at fagansvarlig for menneskerettigheter deltok i statusmøter med kontraktsforvalter og leverandører.

Et fåtall virksomheter arrangerte regelmessige møter med leverandører der menneskerettigheter var på agendaen. En av virksomhetene hadde månedlige leverandørmøter relatert til åpenhetsloven. Utover dette fulgte noen virksomheter opp leverandører ved statusmøter, noen sporadisk og andre «kontinuerlig».

Det fremkom av den kvantitative undersøkelsen at kun halvparten av virksomhetene har rutiner for å systematisk benytte egenrapportering som metode for kontraktsoppfølging. Dette oppfølgingsarbeidet ble gjennomgått i mer detalj i den kvalitative undersøkelsen, hvor det fremkom at flere som benyttet egenrapportering hadde utviklet egne maler basert på anskaffelsesstrategien og i noen tilfeller tilpasset risikokartleggingen for anskaffelsen. En av virksomhetene som deltok i den kvalitative undersøkelsen opplevde at enkelte leverandører ikke forsto spørsmålene i egenrapportering, og at leverandører ofte svarte at det ikke foreligger risiko for brudd på grunnleggende menneskerettigheter i leverandørkjeden. En virksomhet som deltok i den kvalitative undersøkelsen hadde inntrykk av at leverandørene var samarbeidsvillige og lyttende, og at de prøvde å gjøre sitt beste.

Et fåtall av virksomhetene som deltok i den kvalitative undersøkelsen arbeidet aktivt med oppfølging basert på besvarelsene i egenrapporteringen. Oppfølgingen kunne for eksempel omfatte gjennomgang av besvarelser, oppfølgingsspørsmål, møter og tilbakemeldinger. En av virksomhetene som deltok i den kvalitative undersøkelsen bemerket at de prioriterte bruk av egenrapportering kun til noen få utvalgte leverandører for å ha kapasitet til oppfølgingen.

Noen av virksomhetene som deltok i den kvalitative undersøkelsen opplevde at egenrapporteringen var et viktig element i etterprøving av kontraktsvilkår, da det ofte ble tydelig gjennom besvarelsene fra leverandørene. To av de mer modne virksomhetene baserte sitt videre kontrollarbeid på besvarelsene fra egenrapporteringen. Virksomhetene fulgte opp leverandører med mangelfulle svar, mangelfulle systemer eller der det fremkom risiko for brudd på de kontraktsvilkårene eller menneskerettigheter.

Enkelte virksomhetene hadde opplevd utfordringer med egenrapportering i forhold til at leverandører ikke ønsket å oppgi det de anså som konkurransesensitiv informasjon (for eksempel informasjon om underleverandører).

Selv om flere av virksomhetene som deltok i den kvalitative undersøkelsen hadde kontraktsfestet mulighet til å utføre kontroller og revisjoner, var det svært få som utførte kontrollaktiviteter som revisjoner, stedlig kontroll eller stikkprøvekontroller. Flere av virksomhetene hadde målsetninger om at leverandører skulle følges opp, inkludert bruk av kontrolltiltak, men dette ble ikke alltid utført i praksis. Et fåtall av virksomhetene hadde utført revisjoner og fabrikkbesøk. De mer modne virksomhetene hadde en overordnet risikovurdering eller prioritering som tillot å utføre spissede kontrollaktiviteter der risiko for brudd var ansett som høyest.

Av virksomhetene som jobbet aktivt med leverandøroppfølging og forbedringsarbeid, ble det tydelig at dette krever et langsiktig og kontinuerlig fokus. Åpen dialog med leverandører om deres utfordringer i arbeidet med ivaretagelse av menneskerettigheter ble ansett som vesentlig for å kunne oppnå varig endring. Åpen dialog med leverandører ble også trukket frem som viktig for å forenkle kontrollarbeidet, da åpenhet fra leverandører om deres utfordringer kunne begrense behovet for stedlig kontroll og reiser/virksomhet.

En av virksomhetene hadde erfaring med at leverandørene i stor grad er åpne om utfordringer og at det dermed ikke alltid ble ansett som nødvendig å reise noe sted for å kontrollere. En annen virksomhet hadde erfaring med at tillitsbasert tilnærming og samarbeid om forbedring var det som skapte best resultater for arbeidstakere i leverandørkjeden. Dette gjaldt også dialog for å sikre god gjennomføring av kontrollaktiviteter. Denne tilnærmingen tok dessuten utgangspunkt i at det i mange tilfeller foreligger et gjensidig avhengighetsforhold mellom oppdragsgiver og leverandør, spesielt i offentlige virksomheter som sikrer beredskap, relatert til forsyningsikkerhet.

Enkelte virksomheter opplevde den beskyttelse av konkurransesensitiv informasjon i privat næringsliv som en utfordring. Mange hadde erfart utfordringer med at leverandører ofte sladdet konkurransedokument i så stor grad at konkurrentenes innsynsmuligheter ble svært begrenset. Dette ble trukket frem som utfordrende da dette begrenser virksomhetenes mulighet til å veilede tilbydere i andre konkurranser. En av virksomhetene hadde mottatt forespørsler om informasjon om deres tidligere vurderinger opp mot kontraktsvilkårene, og trakk den begrensede muligheten til å dele informasjon frem som en forspilt mulighet for læring.

4.2.1 Kontroll av menneskerettigheter, eller arbeidslivskriminalitet?

Det ble observert i flere dybdeintervjuer at virksomhetenes kontrolltiltak i praksis gjaldt oppfølging av lønns- og arbeidsvilkår/seriøsitetsskrav i henhold til lov om allmenngjøring av tariffavtaler¹⁹.

Selv om alvorlige brudd med lønns- og arbeidsvilkår i Norge kan utgjøre brudd med menneskerettighetene, er ikke dette knyttet til formålet i denne undersøkelsen. I enkelte dybdeintervjuer var det dessuten uklart i hvilken grad det ble gjennomført påsekontroller i henhold til pliktene i forskriften. Tidligere undersøkelser av Riksrevisjonen²⁰ og Deloitte²¹ har observert tilsvarende svak oppfølging. Samlet sett tegnes det dermed et bilde av at det i offentlige kontrakter ikke følges opp med kontroll av etterlevelse av krav relatert til arbeidskriminalitet- og menneskerettigheter.

4.3 Effektmåling av tiltak

22 % av virksomhetene hadde utarbeidet styringsparametere (KPI-er) relatert til ivaretagelse av menneskerettigheter i leverandørkjeden. Dette gjaldt:

- KPI relatert til antall kontakter hvor kontraktsvilkår er stilt.
- KPI relatert til sertifisering av produkter (Fairtrade, miljø).
- KPI relatert til oppfølging av leverandører (antall leverandører fulgt opp ved leverandørmøter eller egenrapportering).
- KPI relatert til antall anskaffelser der produksjonsland er kartlagt. Virksomheten som hadde etablert dette hevdet at det var helt avgjørende å ha kunnskap om produksjonsland for å kunne gjennomføre gode aktsomhetsvurderinger
- En virksomhet oppga å ha revidert styringsparametere og rapportering i henhold til åpenhetsloven.

Det fremkom av undersøkelsen at effektmåling av tiltak ble brukt i liten grad av de offentlige virksomhetene. Det fremkom av den kvalitative undersøkelsen at en av virksomhetene etablerte resultat- og effektmål knyttet til de enkelte anskaffelsene, med en klar forventning om at den ansvarlige innkjøperen skal følge opp leverandørens arbeid med ivaretagelse av menneskerettigheter.

4.4 Brudd og sanksjoner

I den kvantitative undersøkelsen fremkom det at 8 virksomheter hadde avdekket avvik eller brudd på menneskerettigheter i leverandørkjeden:

- 2 av virksomhetene hadde avdekket avvik ved revisjon,
- 4 av virksomhetene svarte at de hadde avdekket avvikene gjennom varsler eller interessentdialog.

¹⁹ www.arbeidstilsynet.no/tema/paseplikten/

²⁰ Riksrevisjonen (2022-2023) Revisjonsrapport om statlige virksomheters oppfølging av lønns og arbeidsvilkår i anskaffelser, samt Riksrevisjonen (2015-2016) undersøkelse av myndighetenes arbeid mot sosial dumping ved offentlige anskaffelser

²¹ Deloitte (2022) - Evaluering av hvordan offentlige innkjøp bidrar til å fremme seriøsitet

- 5 av virksomhetene fremmet krav om retting.
- 2 av virksomhetene hevet kontrakten,
- 2 av virksomhetene stilte krav om bytte av underleverandør.

God praksis: Rutiner for håndtering av brudd

En av virksomhetene hadde følgende rutine for håndtering av brudd:

- ✓ Ved brudd skal leverandøren rette opp de påpekte bruddene innen satt tidsfrist.
- ✓ Retting skal dokumenteres skriftlig og på den måten virksomheten finner hensiktsmessig.
- ✓ Alvorlige eller gjentatte brudd på etterlevelse av kravene i kontraktperioden gir Oppdragsgiver rett til å heve kontrakten.

Videre ble det observert at:

- 5 virksomheter svarte at de hadde mottatt varsler om kritikkverdige forhold eller brudd på menneskerettigheter fra personer utenfor virksomheten.
- 37 % av virksomhetene svarte at de ikke har skriftlige rutiner for håndtering av faktiske brudd på menneskerettigheter.
- 14 % av virksomhetene benytter sanksjonsbestemmelsene i kontraktene eller håndterer saker enkeltvis.
- 2 av virksomhetene rapporterte at de jobber med gjenoppretting i henhold til OECD metodikken for aktsomhetsvurderinger.
- 3 av virksomhetene rapporterte at de rådfører seg med Etisk handel Norge dersom de avdekker brudd på menneskerettigheter.

En av virksomhetene oppga i dybdeintervjuet at de fleste leverandører ønsket å forbedre seg basert på funn i kontroller, med tydelige forventninger og tidsfrister. En annen virksomhet fortalte at leverandørene ofte svarte at forbedringsarbeidet tar lang tid, er svært krevende og vanskelig. Dette tross at leverandørene var store multinasjonale selskaper. Det å komme i gang med kontraktsetterprøving når kontrakten blir undertegnet, ble løftet frem av flere virksomheter. Ellers finnes risiko man ikke rekker å kreve at leverandøren retter kontraktsbrudd fordi avtaleperioden løpt ut.

4.5 Informasjonsdeling og rapportering

4.5.1 Intern rapportering

Enkelte av virksomhetene sa i dybdeintervjuene at de hadde etablert regelmessig intern rapportering per kategori, inklusive antall kontroller som hadde blitt utført. I en virksomhet rapporterte prosjekter til ledergruppen, ved høy risiko og potensielle brudd ble dette diskutert i ledergruppen.

4.5.2 Ekstern rapportering

Flere av virksomhetene i dybdeintervjuene var medlem i Etisk handel Norge og rapporterte årlig i deres mal. Noen virksomheter hadde etablert bærekraftsrapporter som også omhandlet ivaretagelse av menneskerettigheter. Flere virksomheter var omfattet av åpenhetsloven og skulle for første gang i år redegjøre for arbeidet med aktsomhetsvurderinger. En virksomhet rapporterte til Global Compact.

4.5.3 Håndtering av informasjonsforespørsler

En del av virksomhetene i undersøkelsen er omfattet av åpenhetsloven²² kan regne med å bli ettergått i hvordan de håndterer sine anskaffelser. Etter åpenhetsloven har alle «...ved skriftlig forespørsel rett på informasjon fra en virksomhet om hvordan virksomheten håndterer faktiske og potensielle negative konsekvenser» avdekket i virksomhetens aktsomhetsvurderinger.

Det var i praksis få respondenter i dybdeintervjuene som hadde mottatt informasjonsforespørsler etter åpenhetsloven trådte i kraft, men noen nevnte tidligere hendelser som har blitt omtalt i media knyttet til påstander om brudd på menneskerettighetene i leverandørkjeden. I det ene tilfellet hadde virksomheten fått en innsynsbegjæring fra en avis om hvor underleverandørene i en anskaffelse var basert, samt andre generelle spørsmål.

²² Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (åpenhetsloven)

5. Anbefalinger

Offentlige virksomheter har betydelig innkjøpsmakt, i 2021 var samlet innkjøp i offentlig sektor på 651 mrd. kroner²³. Det bør kunne forventes at de store offentlige virksomhetene går foran i arbeidet med å fremme respekt for grunnleggende menneskerettigheter ved anskaffelser av produkter med høy risiko for brudd på slike rettigheter.

For å effektivt fremme grunnleggende menneskerettigheter ved anskaffelser av høyrisikoprodukter bør de store offentlige virksomhetene innarbeide mer systematisk og konkret leverandøroppfølging. I lys av åpenhetslovens krav til offentlig rapportering av aktsomhetsvurderinger, er informasjon om dette mer tilgjengelig²⁴.

DFØ og KPMG mener at virksomhetene har flere forbedringsområder:

- **Det bør etableres system for ivaretagelse av menneskerettigheter i leverandørkjeden hos flere av de største virksomhetene.** Det er bekymringsverdig at 47 % av virksomhetene ikke har en strategi eller styrende dokumenter hvor det omtales hvordan de skal ivareta menneskerettigheter. 37 % ikke har skriftlige rutiner tross at dette er lovpålagt i henhold til LOA § 5. Viktige forbedringsområder kan eksempelvis være at virksomhetene sikrer ledelsesforankring, kommunikasjons- og rapporteringsrutiner, samt etablerer egnede rutiner og arbeidsprosesser som dekker hele anskaffelsesprosessen.
- **Det bør benyttes egnede maler og verktøy** som forenkler oppfølgingsarbeidet. DFØ har en rekke verktøy og maler tilgjengelig på anskaffelser.no. Høyrisikolisten brukes av veldig mange, men andre verktøy, som for eksempel egenrapporteringsskjemaer, tas lite i bruk²⁵. DFØ har behov for mer ressurser for å øke kjennskapen og bruket av disse, som ligger åpent og tilgjengelig på nett.
- **Dokumentasjon om etterlevelse av åpenhetsloven kan være egnet som et kvalifikasjonskrav.** Dette kan bidra til å luke ut useriøse leverandører tidlig i anskaffelsesprosessen. Dokumentasjonen kan for eksempel være basert på redegjørelsen fra de leverandørene som er omfattet av åpenhetsloven og iht. dette skal publisere redegjørelsen på sine nettsider.
- **Virksomhetene bør i større grad ta i bruk tildelingskriterier som virkemiddel.** Leverandører bør få uttelling for konkrete tiltak i leverandørkjeden (f.eks. antall SA8000 sertifiserte produksjonsenheter ol.). Bruk av tildelingskriterier kan redusere risiko tvangs- eller barnearbeid i produksjonen/leverandørkjeden.
- **Virksomhetene bør foreta strategiske prioriteringer** i forhold til kontraktsoppfølging og fokusere på store rammeavtaler som omfatter høyrisikoprodukter. Totalverdien på rammeavtaler hos de store offentlige virksomhetene og innkjøpssamarbeidene kan være på over 100 millioner kroner. Noen virksomheter har avtaler med enkeltleverandører på over 1 milliard kroner. Virksomhetene er viktige kunder for leverandørene og bør benytte innkjøpsmakten og bidra til å påvirke leverandørmarkedet i ansvarlig retning.
- **Kontraktsoppfølgingen bør styrkes,** virksomhetene bør innarbeide rutiner for risikobasert oppfølging av kontraktskrav og påse at leverandører gjennomfører aktsomhetsvurderinger som har en risikoreducerende effekt. Kontraktsoppfølgingen bør kontinuerlig videreutvikles basert på læring/erfaring. Hovedfokus bør være rettet mot potensielle og faktiske brudd på grunnleggende menneskerettigheter i leverandørkjeden.
- **Oppfølging av menneskerettigheter har en kostnad, men relativt sett utgjør kostnaden av en leverandørrevisjon i mange tilfeller en liten andel av den totale kontraktsverdien.** For å forenkle anskaffelser av eksterne revisjonstjenester, kan samarbeidsløsninger og felles revisjonstjenester bidra til kostnadseffektiv kontraktsoppfølging. Det er allerede satt igang pilotprosjekt om deling av informasjon på tvers av offentlige oppdragsgivere. Dette bør utvikles

²³ DFØ - utgifter til offentlige innkjøp

²⁴ Redegjørelse iht. åpenhetsloven skal publiseres på selskapets nettsider før 30.06 hver år. Første rapporteringsår er 2023.

²⁵ [Menneskerettigheter i offentlige anskaffelser | Anskaffelser.no](https://anskaffelser.no)

videre. Langsiktige samarbeid med leverandørmarkedet er også et viktig. Dersom flere store offentlige virksomheter går sammen, deler informasjon og stiller krav kan det potensielt sett bidra til positive endringer i leverandørmarkedet.

- **Manglende oppfølging av menneskerettigheter utgjør en potensiell omdømmerisiko for virksomhetene.** Flere virksomheter i undersøkelsen hadde reflektert lite rundt omdømmetap ved brudd avdekket av journalister eller sivilsamfunnsorganisasjoner. Gjenoppretting av brudd, heving av avtaler osv. kan dessuten innebære store kostnader for virksomhetene. Systematisk og risikobasert kontraktsoppfølging kan redusere risiko for denne typen hendelser.

Undersøkelsen viser at det finnes et stort potensial for de største virksomhetene å være pådrivere for å sikre at leverandørene gjennomfører gode aktsomhetsvurderinger. Mange har kommet godt i gang med opplæringstiltak og viser et engasjement og en vilje til å utvikle god praksis. Flere virksomheter oppgir at de ser positive effekter av kontraktsoppfølging og oppfølging av konkrete kontraktsbrudd. En virksomhet avdekket tvangsarbeid på en fabrikk som produserte engangshansker. Virksomhetens oppfølging bidro til at arbeidstakere fikk identitetspapirer tilbake og lønn etterbetalt. En annen virksomhet hadde påvirket en leverandør til å SA8000 sertifisere produksjonslokasjoner. Flere virksomheter fortalte at mange leverandører viser stort engasjement og setter pris på sparring om hvordan rutiner for aktsomhetsvurderinger kan forbedres.

Vedlegg 1: Respondenter

Respondenter i den kvantitative undersøkelsen
Alta kommune
Arbeids- og velferdsdirektoratet (NAV)
Asker kommune
Avinor AS
Bane NOR SF
BIR AS
Boligbygg Oslo kommune
Bærum kommune
DFØ/Statens innkjøpscenter
Drammen kommune
Forsvarets Logistikkorganisasjon (FLO)
Grenlandskommunenes innkjøpsenhet
Halden kommune
Hustadvika kommune
Jernbanedirektoratet
Kartverket
Kinn kommune
Kommunene i Gjøvikregionen, (Gjøvik kommune, Søndre Land, Vestre Toten, Østre Toten og Nordre Land)
Kristiansand kommune
Kristiansund kommune
Larvik kommune
Lillestrøm kommune
Miljødirektoratet
Møre og Romsdal fylkeskommune
Nordre Follo kommune
Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU)
Norsk helsenett SF
Norsk Tipping
Norske Tog
Oslo kommune
Politiets Fellestjenester
Posten Norge AS
Rogaland fylkeskommune
Skatteetaten
Statens vegvesen
Statsbygg
Sykehusinnkjøp
Sykehuspartner HF
Tromsø kommune

Tønsberg kommune
Universitetet i Bergen (UiB)
Universitetet i Tromsø (UiT) Norges arktiske universitet
Universitetet i Sørøst-Norge (USN)
Utdanningsdirektoratet
Viken Fylkeskommune
Vygruppen AS
Øvre Romerike Innkjøpssamarbeid
Øygarden kommune
Ålesund kommune
Antall virksomheter: 49

Respondenter i den kvalitative undersøkelsen jobbet i følgende virksomheter
Arbeids- og velferdsdirektoratet (NAV)
DFØ, Statens innkjøpscenter
Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO)
Norske Tog
Oslo kommune
Politiets Fellestjenester
Skatteetaten
Statens vegvesen
Statsbygg
Stavanger kommune
Sykehusinnkjøp
Antall virksomheter: 11

Rapporten er utarbeidet av

Eivind Pytte Ødegård, Prosjektleder, Direktør,
KPMG AS

Henriette Lingelem, prosjektmedarbeider,
KPMG AS

Jenny Ählström, Seniorrådgiver, Avdeling for
Bærekraft og Innovasjon, DFØ

Elisabeth Sandnes, Seniorrådgiver, Avdeling
for Bærekraft og Innovasjon, DFØ

[kpmg.no](https://www.kpmg.no)

© 2023 KPMG AS, a Norwegian limited liability company and a member firm of the KPMG global organization of independent member firms affiliated with KPMG International Limited, a private English company limited by guarantee. All rights reserved.